

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra sociální a charitativní práce

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

PROJEVY ŠIKANY U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph. D. – KCHP

Autor práce: Monika Slavíková

Osobní číslo: T13341

Studijní program: Sociální práce

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Téma práce: Projevy šikany u dětí předškolního věku

Ročník: 3/SCHP

ABSTRAKT

Klíčová slova: šikana, stadia šikany, agrese, agresor, oběť, dítě předškolního věku, prevence

Tato bakalářská práce se zabývá tématem šikany u dětí předškolního věku. Práce se soustředí na teoretické poznatky z odborné literatury s touto tematikou. Zaměřuje se na děti ve věku 3- 6/7 let a to jak v roli oběti tak agresora. V práci je vymezeno vývojové stádium dítěte předškolního věku. Dále jsou popsány jednotlivá stadia, formy a příčiny šikany. V neposlední řadě jsou znázorněny také následky šikanování.

V další části se práce zabývá příčinami agresivního chování u dětí. Vymezení pojmů agrese a popis agresivity u dětí předškolního věku. V konečné fázi práce je řešena prevence nežádoucích projevů chování u dětí, její formy a možnosti řešení v souvislosti s MŠ a s rodinou.

ABSTRACT

Keywords: bullying, stages of bullying, aggression, aggressor, victim, child of preschool age, prevention

This thesis deals with the issue of bullying in preschool children. Work will concentrate on theoretical findings from the literature on this topic. It focuses for children aged 3 6/7 years, both as a victim and aggressor. In the work is defined developmental stage of preschool age children. The following describes the various stages, forms and causes of bullying. Finally, there are also shown the consequences of bullying.

The next part deals with the causes of aggressive behavior of children. Definition of terms and description of aggression in preschool children. In the final phase of work is solved the prevention of unwanted behaviors in children, its forms and possible solutions in the context of the kindergarten and family.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: Projevy šikany u dětí předškolního věku, vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s §47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou Fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdání textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum: 3. 2. 2016

Monika Slavíková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí bakalářské práce Mgr. et Mgr., Ph.D. Karolině Diallo za rady, připomínky a metodické vedení mé práce. Ráda bych také poděkovala své rodině za trpělivost a podporu při mém psaní závěrečné práce.

Obsah

ÚVOD	2
1 ŠIKANANA.....	4
1.1 Předškolní věk a jeho vývojové stadium.....	6
1.2 Vymezení pojmu šikana	10
1.3 Rozdíly mezi šikanou a škádlením.....	11
1.4 Stádia šikany	14
1.5 Formy šikany.....	18
1.6 Příčiny šikany.....	20
1.7 Agresor.....	22
1.8 Oběť	24
1.9 Následky šikany	25
2 AGRESIVITA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU A PŘÍČINY NEŽÁDOUCÍHO CHOVÁNÍ	28
2.1 Vymezení pojmu agrese a agresivita.....	28
2.2 Dětská agresivita	29
2.3 Příčiny agresivního chování.....	29
2.4 Druhy agrese	31
3 PREVENCE U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	33
3.1 Vymezení pojmu prevence.....	33
3.2 Prevence rizikového chování	34
3.3 Možnosti prevence rizikového chování u dětí předškolního věku	35
3.4 Prevence v MŠ ve spolupráci s rodinou	36
3.5 Prevence v rodině.....	37
ZÁVĚR	40
Seznam použitých zdrojů	42
Seznam příloh	44

ÚVOD

Šikana je pojem, který známe všichni většinou z minulosti v souvislosti s povinnou vojenskou službou, kde šlo především o nadvládu starších mazáků, kteří uplatňovali moc nad nováčky. Tyto historky vnímáme jako klukoviny, kterými si musel každý „správný chlap“ projít. Bohužel nám důsledky docházejí až v momentě, kdy je někomu ubližováno přes míru a to je docela pozdě.

Šikana není problémem ojedinělým a v poslední době se o ní mluví stále více a netýká se jen armády, ale především dětí a to již v mateřských školách. Tento problém se budu snažit přiblížit, protože již v dětství se projevuje násilí a tyranizování slabších jedinců.

Šikana je jednání, kdy cílem je uplatňování moci a převahy nad druhou osobou a to různými způsoby. V rovině fyzické jde o bití, strkání, kopání apod. V psychické rovině týrání, které se vyznačuje zesměšňováním, ponižováním, urážením. Se šikanou se můžeme setkat ve školských zařízeních, ale také na pracovištích, táborech, ve školních družinách, zkrátka všude tam, kde se objeví agresor (aktér). Tento agresor objeví zranitelného, nebo v jeho očích slabého jedince, v přesvědčení, že jedinec bude snadno manipulovatelný.

Šikana a především agresivita u dětí jsou v dnešní době alarmující, protože děti nemají jasně dané hranice toho, co ještě mohou. Stupňují se agresivní a manipulativní projevy. Většina výzkumů v oblasti šikany u dětí se týká především dětí na základních případně na středních školách. Často se ovšem zapomíná na to, že agresivní projevy u dětí se vyskytují již u malých dětí, tedy u dětí v předškolním věku v mateřských školách. V tomto období dětského vývoje se nejvíce formuje dětská psychika a je nejlepší možnou dobou prevence nežádoucích projevů chování. Největší podíl na socializaci dítěte má jeho primární rodina a právě zde vidím největší problém. V dnešní době je často aplikována tzv. „volná výchova“, ale často tak dochází spíše k tomu, že si sami vychováváme „malé tyrany“ Rodina je prostředím, které má na nás největší vliv.

Pouto s rodinou máme na celý život. V rodině se děti učí, jak se správně chovat. Bohužel dost často děti přejímají i špatné vzory z rodiny, kde se vyskytuje agresivní chování, týrání dětí a také např. nesoulad mezi rodiči.

Ve své bakalářské práci jsem se rozhodla pro věkovou skupinu dětí mezi 3-6/7 lety, tedy předškolní děti. Téma si jsem vybrala z důvodu, že jsem sama rodič a mé dítě se ve školním zařízení setkalo se šikanou. Je velmi důležité, abychom si jako rodiče všimli varovných signálů, které k nám naše děti vysílají. S dětmi máme pouto na celý život a je jen na nás jaké si ho vytvoříme. Někdy si bohužel v této uspěchané době ani nestačíme všimnout, že se s dětmi něco děje.

Bakalářská práce je rozdělena do třech kapitol. Ve své práci se opírám o autory, kteří se zabývají šikanou a také jsou zde použity knihy o vývojové psychologii a výchově dítěte.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je vhléd do problematiky šikany u dětí předškolního věku a vymezení pojmů, které s tímto tématem souvisejí.

Cílem první kapitoly je vymezení pojmů šikany, jejíž součástí je také popis vývojového stádia dítěte předškolního věku a jeho charakteristika z pohledu vývojové psychologie. Dále jsou zde popsány rozdíly mezi šikanou a škádlením, které může být zavádějící a často je mylně pochopeno. Následně je prostor věnován charakteristice stádií šikany a také formám šikany, kde bych chtěla poukázat na to, že šikana neznamená jen fyzické ubližování, ale také psychické tyranizování. Toto jednání způsobuje velkou psychickou újmu. Dále se v práci zabývám příčinami šikany a v neposlední řadě jsou zde popsáni agresori a oběti šikany. V závěrečné fázi této kapitoly se věnuji možným následkům šikanování, které mohou být bohužel bolestné na celý život.

Ve druhé kapitole mé bakalářské práce jsou specifikovány pojmy agrese a agresivita. Dále je zde popsána dětská agresivita a příčiny agresivního chování. V závěru této kapitoly se zabývám druhy agrese.

Třetí kapitola, se zaměřuje na prevenci nežádoucích projevů chování u dětí předškolního věku. V úvodu této části je vymezen pojem prevence. Následuje popis možností prevence u předškolních dětí. A dále se v této kapitole práce zabývá prevencí v MŠ ve spolupráci s rodinou. V závěru popisují prevenci rizikového chování v rodině a výchovné metody se stanovením hranic.

1 ŠIKANANA

Šikanování se dělo již v minulosti, děje se nyní a bude se dít i nadále. Je to stále častěji objevující se problém v kolektivu dětí. Bohužel se o šikanování dítěte často jeho okolí dozvídá pozdě. Pravidlem je totiž skryté a tajné jednání.

Dítě, které je šikanované má často problém se svěřit i svým nejbližším, protože se bojí, že na něj bude nahlíženo, jako na slabocha a nedokáže si v situaci poradit samo.

Šikana je často záležitostí již u dětí v mateřské škole, jsou to, ale většinou tzv. prvky šikanování, které se šikanou hraničí. Je zde mnoho společných rysů, které ukazují, že by se mohly velmi rychle v šikanu vyvinout. Jde zejména o porušování práv druhého, bolestivé dopady chování agresora a cíl (záměr) ublížit. Oběť je slabší nebo se neumí bránit. Na rozdíl od šikany se u prvků šikany nejedná o dlouhodobé a systematické chování.¹

M. Kolář ve své knize uvádí příklady prvků šikany. A to například tyto:

- 1. Děti pokřikující na dívku jménem Pavlínka: „Mimino, mimino.“ Děvčátko je z toho natolik nešťastné, že v noci křičí ze spaní toto pro ni ponižující oslovení.*
- 2. Při odpoledním odpočinku si dva chlapci vezmou mezi sebe jiného chlapce, na kterého střídavě pokřikují. „Podívej se na mě, ne na mě se podívej.“ Chlapec je zmatený. Neví, na koho se má podívat dříve. Oba chlapci se tím náramně baví.*
- 3. Při hře na strážníky a lupiče se hra vyvíjí podle scénáře, uplatnění zákona a lupič musí být potrestán bitím. Lupičem je neustále jeden žák, kterého ostatní bijí, kopou a narážejí s ním o zed’.²*

Učitelé by měli adekvátně reagovat na projevy dětí, protože zanedbáním šikany v takto raném věku hrozí nebezpečí komplikací v dospívání a dospělosti. Někdy totiž tzv. banální dětská hra zanechá velké šrámy na duši dítěte. Na základě uvedených příkladů jsou vidět prvky šikany a počáteční stádia šikanování. Toto chování ve školce má sice dětský obraz, ale rodí se zde skutečná šikana. Podstata ubližování je stejná. Je tu snaha o moc nad druhými. M. Kolář ve své knize uvádí fakt, že děti ve školce se

---

¹ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, Str. 76. 2011, ISBN 978-80-7367-871-5

² KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 76. ISBN 978-80-7367-871-5

věkově přibližují dětem v první třídě a ty mají předškolákům velmi blízko. Již tam se vyskytují vážné formy šikanování s tragickými následky.³

Jako příklad uvádí M. Kolář případ jednoho prvňáčka, kterého spolužáci kopali do třísel tak, že mu pochroumali varle. Natrvalo byl invalidizován a je v péči urologa. Spolužáci měli ze svého jednání radost.⁴

Další příklady prvků šikany viz příloha č. 1. Prvky šikanování v MŠ (Martin, Maruška a Anička)

Šikanování působí dětem tu největší bolest. Děti, které se stanou terčem tohoto zla, přestávají komunikovat, nehrají si, jsou vyděšené a nešťastné. Trpí s nimi celá jejich rodina. Tyto děti se zhoršují ve škole a jejich život poznamenal pocit marnosti. V extrémních případech dlouhodobého šikanování se oběť může nechat unést a touží po pomstě, pokusí se zranit nebo zabít svého trýznitele. Může dojít až ke smrti oběti. *Jako např. v případě malého 6 letého chlapce, kterému parta kluků bránila v přechodu přes mostek a tak, musel chlapec přeběhnout přes frekventovanou silnici mezi jedoucimi auty. Bohužel tato událost skončila tragicky a chlapce jedno z aut srazilo. Následkem „hry“ byla smrt chlapce.⁵*

I v dnešní době někteří lidé zastávají názor, že šikanování je nedílnou součástí růstu a dospívání. Něčím, čím si musí projít každé dítě, aby bylo připraveno na tvrdé zkoušky každodenního života dospělých.

Díky tomu, ale jen oběti poznají, že nemají žádnou hodnotu, je jejich chybou pokud nejsou schopni poradit si s agresory, kteří jim znepríjemňují život, nemají naději zvítězit, jsou na světě omylem a je lepší ostatním lidem nevěřit. Pachatelé se naopak naučí, že je dobré jednat s ostatními z pozice síly, která je lepší než inteligence, pokud budou dost agresivní, nikdo je nezastaví, že určité situace je dobré řešit naháněním strachu a zlobou, že mohou uplatňovat svou vůli na druhých a mohou ostatní ovládat a manipulovat jimi. Zároveň pohrdají slabostí jakéhokoli druhu.⁶

---

³ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 76. ISBN 978-80-7367-871-5

⁴ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 24. ISBN 978-80-7367-871-5

⁵ ELLIOTTOVÁ. M, *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 81. ISBN 80-7178-419-2

⁶ ELLIOTTOVÁ. M, *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 81-82. ISBN 80-7178-419-2

Šikanu a agresivní projevy chování lze nejlépe ovlivnit u malých dětí v předškolním věku. V následující kapitole je vymezeno toto vývojové období z psychologického hlediska.

1.1 Předškolní věk a jeho vývojové stádium

Vzhledem k tomu, že se ve své bakalářské práci zabývám především dětmi předškolního věku, zaměřím se v této kapitole jen na toto vývojové období.

Předškolní období trvá od 3 do 6/7 let. Konec této fáze není však určen věkem, ale především sociálně, nástupem do školy. Znakem tohoto období je především postupné uvolňování vázanosti na rodinu a rozvoj aktivity, která již není samoučelná. V tomto období je však myšlení dítěte ještě stále prelogické a egocentrické, ovlivněné aktuálním situačním kontextem.⁷

Charakteristika předškolního dítěte

Období předškolního dítěte bývá označováno, jako období rozkvětu a hry. Děti si hrají velmi rády a to cíleně a systematicky. Od paralelní hry, děti přecházejí ke kooperativní hře - hrají si společně. Probíhá osamostatňování dítěte, které chce věci dělat samo. Dokáže se obléct, najíst a vykonávat potřeby běžné hygieny. Zvyšuje se také potřeba socializace a vrstevníků, ale vztahy k nim jsou ještě krátkodobé a nestálé. Střídají se podle situace. Mezi pátým a šestým rokem děti rozpoznávají již skoro všechny barvy včetně barevných odstínů. Zdokonaluje se sluch a tím se učí lépe řeč.

V tomto věku je typická velmi živá představivost. Realitu si dítě přizpůsobuje svým vlastním potřebám. Tato fantazijní úprava skutečnosti souvisí s problémem lhaní u předškolních dětí. Není to ovšem lež v pravém slova smyslu, protože předškolák není schopen ovládat složité mentální operace, jakou je pravá lež. Dítě pouze prezentuje realitu tak, aby pro něj byla srozumitelná. V případě posouzení dobrého a špatného

---

⁷VÁGNEROVÁ, M, *Vývojová psychologie*, Str. 102. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

chování, rozhoduje u dítěte odměna a trest. Typické je, že se dítě v tomto období chce podobat svým rodičům a přejímá jejich vzorce chování.⁸

V této vývojové etapě se vytváří pohlavní identita. Dítě si uvědomuje, že pohlaví, které má, je trvalé a neměnné. O genitální oblast je v tomto věku velký zájem a dítě zkoumá rozdíly mezi mužem a ženou. S rozvojem pohlavní identity souvisí také rozvoj pohlavních rolí (způsobů chování a myšlení) v závislosti na pohlaví. Ztotožnění se s příslušnou pohlavní rolí je výsledkem sociálního učení v rodině, ve školce nebo prostřednictvím médií.

Normálně se vyvíjející dítě předškolního věku bývá hravé se zájmem o dění kolem sebe. Nemá rádo odlišnosti a vyžaduje nějaké rituály. Toto období končí nástupem do školy. Na školu musí být dítě připravené a zralé a to především v sociální oblasti.⁹

Vývoj poznávacích procesů v předškolním věku

Dle J. Piageta je v tomto věku typické názorné intuitivní myšlení, které je málo flexibilní, nepřesné a prelogické. Chybí zde komplexní přístup. Znaky tohoto myšlení uvedu v několika následujících bodech.

- **Egocentrismus:** Ulpívání dítěte na subjektivním pohledu a zkreslování úsudků podle subjektivních preferencí. Např. *Dítě si zakrývá oči, aby ho ostatní neviděli.*
- **Fenomenismus:** Důraz na určitou představu světa. Dítě je fixováno na nějaký obraz reality a odmítá ji opustit. V popředí je fantazie a nadpřirozeno. Svět je podle dítěte takový, jak vypadá v jeho představě.
- **Magičnost:** Interpretaci světa si děti zjednodušují fantazií a zkreslují tak jeho poznání.
- **Absolutismus:** Dítě je přesvědčeno, že každé poznání musí být definitivní. Tato tendence je projevem potřeby jistoty.
- **Animismus:** Tendence k fantaziím. Oživování (připisování života, neživému). Např. Sluníčko jde po obloze. Děti sice již rozlišují živé bytosti od neživých, ale

---

⁸MPSV ČR, *Vývojová psychologie pro sociální práci*, ve spolupráci s PTÁČEK. R, KUŽELKOVÁ. H, Str. 33, 2013 ISBN 978-80-7421-060-0

⁹MPSV ČR, *Vývojová psychologie pro sociální práci*, ve spolupráci s PTÁČEK. R, KUŽELKOVÁ. H, Str. 33, 2013 ISBN 978-80-7421-060-0

přesto jsou schopné tyto rozdíly přehlížet a dávat neživým objektům vlastnosti živých.¹⁰

Vývoj myšlení je dlouhodobý proces a dítě získává schopnost chápat vratnost proměn postupně. Dítě není schopno uvažovat logicky pokud se např. změní dva aspekty jedné situace. Nepochopí jejich proměnu a charakter. Toto myšlení ilustruje J. Piaget ve svém experimentu s korálky: *Dvě skleničky stejného tvaru jsou naplněny korálky. Po té je do třetí sklenice, která má užší dno přesypán obsah jedné ze dvou sklenic. Sloupec korálků v užší sklenici byl samozřejmě vyšší. Dítě si myslelo, že jich je tam víc i přesto, že předtím vidělo, že byl obsah stejný.* Většina pětiletých dětí věří tomu, že se změnou tvaru dochází ke změně množství. Pozornost dítěte je upoutána, tím co je výraznější a nápadnější.¹¹

Dítě předškolního věku vyjadřuje svůj názor na svět v kresbě, ve vyprávění nebo také ve hře, ve které se projeví typické znaky dětského myšlení.¹²

Hry v předškolním věku

Hry jsou u dětí v předškolním věku dominantní. Vyjadřují vlastní interpretaci reality a postoje ke světu nebo i k sobě samému. Hry u dítěte rozvíjí jeho vnímání, myšlení a také učení a schopnost citů. Dítě díky hrám může symbolicky uspokojit svá přání, která jinak nejsou možná.

V předškolním věku si děti většinou rády hrají společně oproti předchozímu období, kdy si hrály tzv. vedle sebe.¹³

Rozvoj dětské identity v předškolním věku

S rozvojem poznávacích procesů je spojeno i sebepojetí dítěte. Dítě si uvědomuje svou jedinečnost i to, že se odlišují od ostatních lidí. Sebehodnocení je díky citové a rozumové nezralosti závislé na názorech ostatních lidí a to především rodičů a vychovatelů. Rodiče své děti ovlivňují emočně, svými požadavky a spokojeností

---

¹⁰ VÁGNEROVÁ, M, *Vývojová psychologie*, Str. 102-103. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

¹¹ Tamtéž. Str. 103-104.

¹² VÁGNEROVÁ, M, *Vývojová psychologie*, Str. 109. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

¹³ MPSV ČR, *Vývojová psychologie pro sociální práci*, ve spolupráci s PTÁČEK, R, KUŽELKOVÁ, H, Str. 34, 2013 ISBN 978-80-7421-060-0

s dítětem, svým chováním a verbálním vyjádřením názoru na dítě. Děti v tomto věku uvažují egocentricky. Ztotožnění se s rodiči slouží jako obohacení dětské identity. Důležitou složkou tohoto věku je vlastnictví, které vyjadřují verbálním způsobem. Např. „To je moje maminka“. „Tohle je můj pes“. Moje je součástí dětského já. Dítě má vztah ke svým hračkám. Dítě potřebuje oba rodiče, aby se tak mohlo identifikovat se svou pohlavní a sociální rolí. Dítě si uvědomuje trvalost svého pohlaví, která je neměnná.¹⁴

Socializace dítěte předškolního věku

Předškolní období je pro socializaci velmi důležité. Charakteristickým znakem tohoto období je postupné uvolňování vázanosti na rodinu. Předškolní období je považováno za věk iniciativy a hlavní potřebou je aktivita. Dítě postupně poznává a přijímá sociální role. Osvojuje si určité normy chování a utváří se individualita jedince a jeho osobnost.¹⁵

Normy chování

Normy usnadňují dětem orientaci v sociálním prostředí a jsou důležité pro rozvoj osobní identity. Jestliže v této oblasti nejsou žádná pravidla, dítě je ve svém vývoji ochuzeno. Nemá totiž možnost potvrzení své hodnoty prostřednictvím žádoucího chování. Ke konci období předškolního věku dochází ke zvnitřnění některých norem a dítě je schopné pociťovat vinu při nesprávném chování. Je to významný vývojový mezník. Předpokladem pro rozvoj prosociálního chování je uspokojení potřeby jistoty a bezpečí. Děti, které se cítí nejisté, častěji reagují asociálně. Dítě se ovšem učí nápodobou a pokud nemá pozitivní, vhodný model pro své ztotožnění (rodiče sami nedodržují normy), nelze od něj očekávat, že se bude chovat žádoucím způsobem.¹⁶

Vztahy s vrstevníky

Vztahy s vrstevníky se liší od vztahů s dospělými. Děti mezi sebou mají symetrický vztah a mnohem méně jistoty, protože od nich nelze očekávat ochranu. Dítě k takovýmto vztahům musí dozrát. Děti v tomto věku většinou preferují kamaráda, který jim je podobný věkem má stejné potřeby, podobně se obléká nebo má stejné

---

¹⁴ VÁGNEROVÁ, M, *Vývojová psychologie*, Str. 115-118, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M, *Vývojová psychologie*, Str. 119-120, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

¹⁶ Tamtéž. Str. 121-122.

vlasý. Jakási volba „dvojníka“.¹⁷ Kamarád je ten, kdo s dítětem dělá různé věci a se kterým si může hrát. Je velmi důležité, aby si dítě v tomto věku zvykalo na nové kamarády. Díky nim se učí, jak se chovat k sobě navzájem jakým způsobem se orientovat se ve světě.¹⁸

Řeč a komunikace

Kolem 4 roku jsou děti schopné rozlišovat způsob komunikace s ohledem na možnosti svého protějšku. S dospělými mluví zdvořile a očekávají porozumění svému sdělení. Naopak s vrstevníky komunikují přímo a používají specifické výrazy. V komunikaci s mladšími dětmi jsou schopni se částečně přizpůsobit jejich komunikačním možnostem. I v oblasti komunikace se objevuje egocentrismus. Předškolák zcela běžně zapomene zmínit podstatné aspekty popisované situace a charakterizuje je na základě vlastních zkušeností.¹⁹

1.2 Vymezení pojmu šikana

Šikanování je úmyslné ubližování, ponižování, týrání a manipulace jedince nebo skupiny. Hlavní vnější rysy šikanování můžeme popsat takto: „*Šikana je ubližování a uplatňování moci na někom, kdo se nemůže nebo nedovede bránit.*“²⁰ O šikaně mluvíme tehdy, pokud jde o jednání, které je úmyslné, opakované, v závažných případech i takové jednání, které je jednorázové, ale hrozí opakované ubližování.

Šikana se odehrává na různých místech. O šikaně mluvíme, tehdy pokud se vyskytne ubližování mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, mezi dětmi ve školce či škole, mezi žáky nebo studenty, ve sportovním kroužku, ve vězení mezi vězni, v zaměstnání mezi spolupracovníky atd. Šikana se může vyskytovat téměř všude.

Charakteristické rysy šikany:

1. Mezi obětí a agresorem jde o vztah moci.
2. Oběť ví, kdo jí ubližuje, bojí se, je závislá na agresorových rozmarech.

¹⁷VÁGNEROVÁ, M, *Vývojová psychologie*, Str. 128, Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

¹⁸ŠPAŇHELOVÁ, I, *Dítě v předškolním věku*. Str. 17. Praha: Mladá fronta, 2004 ISBN80-204-1187-9

¹⁹VÁGNEROVÁ, M, *Vývojová psychologie*, Str. 131. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0

²⁰ŘÍČAN, P, JANOŠOVÁ, P, *Jak na šikanu*. Praha: Grada 2007, str. 21. ISBN 978-80247-2991-6

3. Agresivní chování se opakuje.

Je velmi obtížné určit co již šikana je a co není. Nejdůležitějším faktorem zůstává to, jak šikanování vnímají samotné oběti. Přestože je to celkem zjednodušený pohled, může nám pomoci šikanu odhalit.²¹

Jako příklad uvádím vyjádření dětí o šikaně uvedené v odborné literatuře:

1. „*Kim o mně každý týden píše lži a rozesílá je spolužákům mailem.*“
2. „*Sally mě mlátí, strká do mě, štípe mě, a tahá mě za vlasy.*“
3. „*Mike mi řekl: Počkej po škole, já tě dostanu.*“
4. „*Na naší škole je šikanování v módě.*“
5. „*Adrian se mi někdy na tělocviku posmívá a mně to vadí.*“
6. „*Když jsem šel za roh, Jeff mně úplně bezdůvodně kopnul.*“²²

Mnoho autorů přichází s různými definicemi toho co je šikana. Psychoterapeut Michal Kolář považuje šikanu za sociální nemoc čili za nemocné/patologické chování, které poškozuje zdraví jednotlivce, skupin, včetně rodiny a celé společnosti.²³

Ráda bych nyní uvedla rozdíly mezi pravou šikanou a tzv. škádlením. V následující kapitole se pokusím tuto problematiku objasnit.

1.3 Rozdíly mezi šikanou a škádlením

Tyto rozdíly lze definovat velmi těžko, nicméně zjednodušeně lze říci, že při škádlení je očekávána legrace pro obě strany, pokud se ukáže, že jednomu je již jednání nepříjemné a je zraněný, druhý se mu omluví a projeví lítost nad tím, že mu ublížil. Dál již v jednání nepokračuje. Na rozdíl od šikany, kde je agresorovým záměrem druhému ublížit a nějak ho zdiskreditovat. Chce ho ranit a ukázat svou moc nad ním. Nejen, že

---

²¹ <http://www.sikana.org>

²² FIELDOVÁ. E. M. *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. 1. vyd. Praha: Ikar, 2009, str. 23. ISBN 978-80249-1176-2

²³ KOLÁŘ. M. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 18. ISBN 978-80-7367-871-5

mu dělá radost, pokud druhého ranní, ale neomluví se a v činnosti dál stupňovitě pokračuje.

Jde o to, že škádlení může také bolet a být nepříjemné, ale je to oboustranné jednání bez cíle druhému záměrně ublížit. Roli zde nehraje pocit bezmoci a vztah je vyrovnaný s možností se bránit. Lze dát najevo, že jednání již překročilo mez větou „*Nelíbí se mi to a už to nedělej*“. V tuto chvíli škádlení končí. Při škádlení nejde o zranění druhého na duši, dítě je uvolněné a v celkové pohodě, nebojí se.²⁴

Definice rozdílu mezi škádlením a šikanováním

Škádlení: Patří k přátelským vztahům, je rovnocenné. Za škádlení se považuje popichování, zlobení, žertování. Vše je činěno za účelem dobré nálady. Není zde vítěz ani poražený.

Šikanování: Patří mezi násilné a závislostní vztahy. Šikanování je úmyslné a opakované ubližování jednomu nebo více jedincům. Dítě není schopno se bránit a je mu prováděno to, co je mu nepříjemné, pro něj ponižující anebo bolestné.

Záměr

Škádlení: Jde o legraci a dobrou náladu u všech zúčastněných.

Šikanování: Cílem je oběť ponížít, směřuje ke zranění a bolesti.

Motiv

Škádlení: Motivem je zde seznámení se, zájem o druhé, je to snaha o navození uvolněné atmosféry a rozpouštění napětí.

Šikanování: Zde je motivem hlavně uplatnění moci a krutost. Dalšími pod motivy jsou: zvědavost, žárlivost, touha po pozornosti nebo předcházení vlastnímu týrání.

Postoj

Škádlení: Respekt a úcta ke druhému

Šikanování: Znevážení druhého, neúcta.

---

²⁴ Tamtéž, str. 64.

Citlivost

Škádlení: Dítě je schopno se druhého vcítit.

Šikanování: Nelítostné jednání a tvrdost.

Zranitelnost

Škádlení: Dítě nevykazuje známky zvýšené zranitelnosti a není příliš přecitlivělé, umí se bránit.

Šikanování: Bezbranné dítě, neschopné se bránit. Nemůže, nechce nebo se neumí bránit agresorovi.

Hranice

Škádlení: Děti na obou stranách mají možnost se hájit. Je zde vzájemný respekt a vnímání verbálních i neverbálních limitů. Děti nepoužijí své plné síly k tomu, aby ublížili. Jsou schopny mírnit se, pokud jsou silnější.

Šikanování: Silnější dítě nebere vůbec žádný ohled na druhého. Oběť dává najevo, že je jí jednání nepříjemné, ale agresor/ři pokračují dál.

Právo a svoboda

Škádlení: Děti jsou v rovnoprávné pozici, pokud je jim škádlení nepříjemné mohou kdykoli vystoupit.

Šikanování: V případě, že se dítě brání nebo chce „legraci“ oplatit je tvrdě potrestáno.

Důstojnost

Škádlení: Dítě se necítí trapně a poníženě. Zachovává si svou důstojnost.

Šikanování: Dítě je zesměšňováno, má pocit studu a ponížení.

Emoční stav

Škádlení: Děti jsou radostné, prožívají vzrušení ze hry i přesto, že někdy může být bolestivá. Necítí se bezmocně.

Šikanování: Dítě cítí stud, je vystrašené, je mu způsobena bolest.

Dopad

Škádlení: Panuje pozitivní nálada, podporováno je sebehodnocení.

Šikanování: Dítě trpí strachem ze školy, cítí úzkost, je depresivní a pochybuje o sobě.²⁵

Pro diagnostiku šikanování je však důležité také další hledisko a to odbornost pedagoga, poradenského psychologa či speciálního pedagoga, který by se měl v první řadě vyznat v sobě a pracovat sám se sebou jako s diagnostickým nástrojem, znát speciální teorii a absolvovat zcvik, či supervizi pro základní diagnostickou metodu.

Příklad rozdílu mezi šikanováním a škádlením, viz příloha č. 2. Sexuální šikana v první třídě.

1.4 Stádia šikany

M. Kolář ve své publikaci uvádí několik stádií šikany. Tento přehled uvádí na základě sociálně psychologického pohledu poruchy vztahů ve skupině. Šikanování totiž nikdy není jen záležitostí oběti a agresora, ale celé skupiny. Jedná se o velmi těžkou poruchu vztahů. Tato porucha má svou dynamiku a vývoj od tzv. ostrakismu po nejvyšší páté stádium tzv. dokonalé šikany.²⁶ Stádia šikany zde uvádím z toho důvodu, že bez jejich poznání nelze účinně šikanu řešit. Každé jednotlivé stadium potřebuje jiný zásah, způsob řešení.

Základní pětistupňové schéma

První stadium: Zrod ostrakismu/ prvky šikanování

V každé skupině nebo školní třídě se dříve nebo později objeví tzv. „outsideři“, tedy jednotlivci, kteří jsou méně oblíbení. Říká se jim také černé ovce nebo obětní beránci. Pokud se nepracuje se vztahy ve skupině, potom tyto žáci zakoušejí tzv. prvky šikany tzv. ostrakismus. Jedná se o převážně psychické formy ubližování. Jedinec, kterému je ubližováno se necítí dobře a je neoblíben. Na jeho účet většina žáků používá

---

²⁵ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 64-65. ISBN 978-80-7367-871-5

²⁶ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 45. ISBN 978-80-7367-871-5

např. kanadské žertíky, posměšky, ponižující slova. Tato situace může být již zárodečnou půdou pro „opravdové“ šikanování. Proto je třeba ji věnovat pozornost. Bohužel v této fázi se žáci většinou těžko dovolávají pomoci.²⁷

Zpověď oběti počátečního stadia šikanování

- „Nadávaj mi a dělají mi naschvály.“
- „Rejpaj do mě.“
- „Když něco provedou, snaží se to svést na mě.“
- „Z ničeho nic na mě přistane houba a pak, když je na zdi obtisk, tak to hoděj na mě.“
- „Nepustí mě mezi sebe, když si povídají.“
- „Ve frontě na oběd mě předbíhají.“
- „Když je ve třídě smrad, hned řeknou, že jsem si prd.“
- „Nic mě nepučej, a když něco udělám, hned to všem řeknou.“
- „Plivou mi na židli a na všechny ostatní, abych si nemohl najít jinou.“
- „Někdy mi zamknou tašku do skříně a říkaj, že nemaj klíč.“
- „Učitel, když se ptá, kdo chybí, tak místo mého jména řeknou nějakou nadávek.“²⁸

Další příklady počátečních stadií šikany uvádím v příloze č. 3. Bambula a Otloukánek z děcáku.

Druhé stádium: Přitvrzování, manipulace a výskyt fyzické agrese/ostrakismus

Ostrakismus také lze popsat jako vyloučení ze skupiny a společenské manipulaci, kdy cílem vyloučení je vytvoření skupinové identity. Pokud je iniciátor dostatečně prohnáný drží svou skupinu tzv. „na uzdě“ a k udržení kontroly mu stačí jen povytáhnout obočí nebo udělat jinou grimasu. Ostatní členové skupiny neudělají nic pro obranu oběti, protože se bojí, že budou na jejím místě. Ostrakismus může být schován za přátelské jednání k oběti a jen čas od času se obracet proti ní. Útočník např. oběti něco řekne, ale odejde ještě dřív, než stihne zareagovat. Jde také o různé posměšky,

---

²⁷ Tamtéž, str. 46.

²⁸ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 158-159. ISBN 978-80-7367-871-5

výsměch, pitvoření, hroživá gesta. Jedinci ze skupiny odmítají sedět vedle oběti, zákeřně ji pomlouvají, vydírají a používají různé hrozby.²⁹

Spolužáci si na obětech ventilují své nepříjemné pocity a tito žáci jsou tedy tzv. hromosvodem negativního napětí ve skupině. Nepříjemná situace může pramenit z nudy, z očekávané písemky, či konfliktu s učitelem a oběť to „schytá“. Zde se již vyskytuje přitvrzení manipulace skupiny a objevuje se fyzická agrese. Vývoj v tomto stadiu závisí na míře pozitivního myšlení skupiny a také na tom, jaký postoj k šikaně mají ostatní žáci. Pokud bude postoj vesměs negativní, žáci šikanu odmítnou a pokusy o šikanování budou bez úspěchu. Problém nastává tehdy, pokud je skupina z nějakých důvodů k násilí imunní. Poté je téměř jisté, že dojde k šikanování pokročilých stupňů.³⁰

Následující stadia šikany se většinou u dětí předškolního věku nevyskytují. Uvádím pro úplnost dané problematiky.

Třetí stádium: Vytvoření jádra agresorů

Pokud nepostavíme tzv. hráz manipulacím a začínající fyzické agresi jednotlivců, je časté, že se utvoří skupinka agresorů (hlavní jádro). Jde o systematickou spolupráci skupiny šikanovat ty nejvhodnější oběti. Ve většině případů jsou to právě ti, kteří byli ostrakizováni. Jsou to ti „slabí“. Třetí stádium je klíčové, protože v tomto momentu se rozhoduje o tom, zda se počáteční stádium přehoupne do pokročilého. Skupina je rozdělena a vedoucí role jsou obsazeny. Pokud se v této fázi nevytvoří podskupina, která bude vůči šikaně mít negativní postoj, je velmi pravděpodobné, že agresori a jejich hon za mocí budou pokračovat. Útočníci parazitují na skupině a ovládají ji.³¹

Čtvrté stádium: Přijímání norem agresorů většinou/nadvláda ve skupině

Pokud nejsou agresori zastaveni pozitivní podskupinou jejich činnost úspěšně pokračuje. Normy aktérů jsou přijaty a stanou se nepsaným zákonem. Málokdo se již v tomto stádiu dokáže agresorům postavit. Vytvoří se jakási alternativní identita, která se zcela podřídí vůdcům. Všichni členové ve skupině i ti, kteří byli jinak ukáznění, se

---

²⁹ FIELDOVÁ, E. M, *Jak se bránit šikaně*, Praha: Ikar, 2009, Str. 27-28. ISBN 978-80249-1176-2

³⁰ KOLÁŘ, M, *Bolest šikanování/ Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 1 vydání, Praha: Portál, 2001, str. 36. ISBN 80-8178-513-X

³¹ Tamtéž. Str. 38.

podvolí a začnou se chovat krutě a aktivně se účastní na týrání spolužáků. Důležité je poukázat na to, že při týrání cítí uspokojení.³²

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Šikanování se stává skupinovým programem. Násilí jako normu přijímají všichni členové skupiny. Někteří se účastní útoků jiní „jen“ přihlížejí. Je to éra tzv. vykořisťování. Rozdělení žáků na dvě sorty a to na „otroky“ a „otrokáře“. Jedni mají všechna práva a druzí nemají práva žádná. Jsou označováni jako podlidi a otrokáři od nich mohou vyžadovat vše od materiálních věcí až po jejich těla a city. Mohou jim způsobovat bolest a ponižovat je. Otroci nejsou schopni se bránit. Postupně se násilí zdokonaluje a můžeme ho nazvat jako „**dokonalou totalitu**“. Zcela vítězí zlo a agresori ztrácejí zbytky zábran. Otroci jsou postupně závislejší a ochotnější udělat vše proto, aby uspokojili otrokáře. Šikanování se někdy provalí díky velkému fyzickému násilí a neúnosnosti utrpení.³³

Význam stádií šikany

Porozumění stádiím šikany je důležité k podchycení situace již v začátku, kdy ještě lze šikanu účinně řešit bez větších potíží. Existují rozdíly ve vyšetřování počátečních stádií šikany (první, druhé a třetí stadium) a pokročilých stádií (čtvrté a páté stadium). Řešení prvního a druhého stadia je nejjednodušší. Tyto stadia může vidět již u dětí předškolního věku, jak bylo napsáno výše. Právě v této fázi nemá šikana ještě své kořeny a vše lze vyřešit. Ve třetím stadiu již musíme použít program proti šikaně, protože se zde již formuje protiúdržavný systém. Při výskytu čtvrtého a pátého stadia se již ve skupině normy šikanování zakořenily a je zde zapotřebí vytvořit novou konstelaci žáků. Nelze tedy reagovat pouze na vnější projevy šikany, ale musíme respektovat zvláštnosti jednotlivých stádií.³⁴

---

³²KOLÁŘ. M, *Bolest šikanování/ Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 1 vydání, Praha: Portál, 2001, str. 39. ISBN 80-8178-513-X

³³ Tamtéž. Str. 40.

³⁴ Tamtéž. Str. 44.

1.5 Formy šikany

Šikánování může mít různé formy, ale každá z nich je závažná. To jakou má šikana formu je zásadní pro následnou léčbu šikany.

Fyzická šikana

Fyzická šikana se projevuje v pravidelném napadání někoho, kdo je slabší. Objevuje se agrese např. kopání, bití, štípance, ale také nepřímé útoky pomocí gest a narážek, či ničení majetku oběti. Lze sem zařadit také tahání za oblečení, trhání oblečení a vyvolávání konfliktů s obětí za účelem rvačky, ve kterých se nemůže oběť bránit. Patří sem i různé krádeže, schovávání jídla a věcí, zavírání oběti v místnosti, šatně nebo na WC. Záměrná sabotáž úkolů či práce, kterou oběť dělala.³⁵

Psychická šikana

Dalším typem šikany je psychická šikana, která může přerůst až v jakýsi psychický teror. Problém bývá ve zjišťování takové šikany, protože není nikde vidět. Bohužel následky takového šikánování zanechávají na oběti velmi vážné duševní následky. M. Kolář ve své knize srovnává brutálnost psychické šikany s totalitní šikanou v pokročilém stadiu. Problém je v tom, že psychické šikánování lze velmi dobře maskovat.³⁶

M. Kolář ve své publikaci uvádí základní formy šikany rozdělené z hlediska typu agrese tzv. prostředků, které jsou k týrání použity, věku, typu školy, genderu, způsobu řízení školy a specifických potřeb aktérů šikánování. Je důležité mít přehled o formách šikany co nejvíce, aby bylo možné zahájit její léčbu. Psychická šikana se podle něj objevuje většinou spíše u dívek.³⁷

Následující dvě formy šikany uvádím z důvodů úplného přehledu šikany. U dětí předškolního věku se ještě tyto formy šikany většinou nevyskytují.

---

³⁵ FIELDOVÁ, E. M, *Jak se bránit šikaně*, Praha: Ikar, 2009, Str. 28. ISBN 978-80249-1176-2

³⁶ KOLÁŘ, M, *Bolest šikánování/ Cesta k zastavení epidemie šikánování ve školách*, 1 vydání, Praha: Portál, 2001, str. 22. ISBN 80-8178-513-X

³⁷ KOLÁŘ, M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 78. ISBN 978-80-7367-871-5

Dívčí šikana

Dívčí šikana je od té chlapecké odlišná, protože se většinou odehrává v kamarádských vztazích, dívky jsou si blízké a šikanované oběti jsou většinou na svých trýznitelkách závislé. Problém je v tom, že je považují za své přítelkyně. Odhalení takové šikany bývá velmi obtížné. U dívek je v popředí psychická forma šikanování, na rozdíl od chlapců, kde převažuje ta fyzická a chlapci mezi sebou většinou nekamarádí. U děvčat je v popředí nepřímá verbální agrese, nebo také psychické násilí. Často je oběť zraňována „pouze“ izolací a slovem. Používány jsou rafinované a těžko odhalitelné metody šikanování.³⁸

Kyberšikana

Kyberšikana bývá doménou spíše starších dětí, tedy dětí od druhého stupně základní školy.

Kyberšikana je moderní forma psychického šikanování. Zlo, které páchá je čím dál větší. V poslední době je toto téma stále aktuálnější. Kyberšikana patří do základních a pravých forem šikan. Jde o násilné chování prostřednictvím moderních komunikačních prostředků. Nejčastěji se jedná o mobilní telefon a internet. Definice dle M. Koláře zní takto: „*Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně psychicky týrá a zraňuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu novou informační a komunikační technologii – zejména internet a mobil.*“ Dost často se stává, že tam kde je šikana ve škole, působí zároveň i v kyberprostoru. Oběti zůstanou oběťmi a agresori agresory. Zbraněmi kyberšikany jsou převážně zasílání urážlivých a zstrašujících zpráv prostřednictvím SMS, MMS, e - mailů nebo v dnešní době používání tzv. sociálních sítí (Facebook, Twiter), díky kterým se o týrání oběti dozvedí všichni najednou. Dále to mohou být dehonestující videa a fotografie oběti, vytváření webových stránek, na kterých je oběť urážena a ponižována. Kyberšikana využívá oproti tradiční formě psychické šikany mnohem účinnější zbraně, tzv. zbraně hromadného ničení. S běžnou psychickou šikanou má stejnou charakteristiku: záměrnost, opakování, psychické násilí apod. Způsobuje psychická zranění a velké rány na duši. Problémem je, že útoky mohou být

---

³⁸ KOLÁŘ, M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 78-81. ISBN 978-80-7367-871-5

anonymní a agresoři často mění svou identitu používáním přezdivek nebo změnou čísla. Anonymita dodává šikanování mnohem větší sílu.³⁹

1.6 Příčiny šikany

O tom proč se z některých dětí stávají trýznitelé ostatních a proč se oběti stávají oběťmi, se pokusím poreferovat v této kapitole. U aktérů šikany se někdy jedná o rozmazlence, kteří jsou zkažení z domova a jsou přesvědčeni o tom, že musejí od svého okolí získat vše, co si zámánou. Jde o to, že mají pocit, že nikdo kromě nich nemá žádná práva. Jindy děti nesou následky nedobré výchovy a příčinou toho jejich šikanování může být nápodoba chování v rodině. Učí se přenosu násilí. Často se pak vyskytují příčiny, které jsou popsány v knize od autorky Michele Elliottové.

1. Děti zažívající pocity nejistoty.
2. Pocity nedostatečnosti.
3. Sami mohou být obětními beránky nebo terčem šikanování ve vlastních rodinách.
4. Oběti fyzického ubližování, emocionálního vykořisťování nebo sexuálního zneužívání.
5. Není jim dovoleno projevovat své city.
6. Nemají pojem o vlastní hodnotě, postrádají touhu něčeho dosáhnout.
7. Mohou mít pocit, že vybočují z řady.
8. Často jednají pod nátlakem honby za úspěchy, protože jejich rodiče si cení jen jejich úspěchu, ne dítěte samotného.⁴⁰

Tyto děti se díky vykořisťování ostatních cítí lépe a důležitěji. Děti, které budou vychovávány v láskyplném prostředí, necítí potřebu ponižovat ostatní. Pokud nejsou správně vychovávány, vidí i v projevech jemnosti známky slabosti, kterou musí eliminovat. Jsou to věci, které se v rodinách netolerují. Smutné je, že tyto děti jsou často trestány za věci, které jsou v jiných rodinách zcela běžné a to např. za rozlité nápoje, pomočení do postele nebo pokud se rozpláčou. Brzy začnou své pocity raději skrývat.

---

³⁹ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 83-87. ISBN 978-80-7367-871-5

⁴⁰ ELLIOTTOVÁ. M, *jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 87. ISBN 80-7178-419-2

Mají pocit, že slabost, nebo omylnost je nutné v sobě potlačit. Pokud takové dítě najde skulinku slabosti u někoho jiného, zaútočí.⁴¹

Dítě napodobuje dospělého. Pokud je na dítěti pácháno násilí, učí se násilí a řešení konfliktů silou. Je to první vztah založený na síle, který dítě zažívá, vztah silnějšího a slabšího. Toto naučené chování dítě používá následně i jinde a bude aplikováno bitím bratříčka, či sestřičky, nebo útočit na mladšího kamaráda ve školce a ve škole.⁴²

„Dospělí, kteří děti slovně ponižují, jsou silnými negativními vzory. Děti, které jsou doma bity a ponižovány, si hrají na to, co doma prožívají. Někdy si „hrají“ na to, že jsou utlačujícím dospělým, jindy přijímají roli oběti, v níž se obvykle nuceně ocitají. Tyto hry začínají již velmi brzy, již v nejtěplejším věku - v jeslích a ve školkách, ve školách k nim o přestávkách dochází dennodenně. Naproti tomu děti, které netrpí autoritářskou disciplínou, nemají tendenci hrát si s druhými agresivním způsobem. Jde tedy skutečně o řetězec násilí, který se udržuje a předává skrze návyky všudypřítomného a zlehčovaného výchovného násilí a který je třeba přerušit.“⁴³

Hlavní faktory

1. Poskytování málo lásky rodiči a místo toho k nim zaujímali negativní postoj.
2. Rodiči bylo tolerováno agresivní chování a děti neměli stanoveny žádné hranice.
3. Rodiče páchali na dětech fyzické tresty nebo prudké výbuchy emocí.
4. Hodně temperamentní dítě.⁴⁴

Vypadá to, že pokud chceme v dítěti potlačit sklony k šikanování „stačí“ pokud je budeme milovat, stanovíme pevné hranice jeho chování a rozumné cíle, budeme-li čelit jeho agresivitě. Vyloučíme výchovné tresty a pochvalami podpoříme jeho sebeúctu. Je zapotřebí, aby rodiče stanovili dětem hranice, protože ony sami toho nejsou schopny. Pokud jsou u dítěte sklony k šikanování zakořeněny hluboko, je zapotřebí velkého

---

⁴¹ Tamtéž. Str. 88.

⁴² Dr. GUEGUEGENOVÁ, C, *Cesta ke šťastnému dětství*, Praha: Rybka Publisher s, Str. 209. 2014. ISBN 9-788087-950036.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ ELLIOTTOVÁ, M, *jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 88. ISBN 80-7178-419-2

množství času, pochopení a trpělivosti ze strany pedagoga a ochoty ke spolupráci u dítěte.⁴⁵

„Co přiměje lidskou bytost, aby krutě mučila jiné?“ Každý člověk se rodí jako sebestředná bytost. Během svého života můžeme toto omezení překonat a vydat se na cestu za hranice našeho já. Tedy cestu osvobození ze závislosti na sobě. V hloubi duše je naším cílem milovat, tvořit a nést utrpení, kterým život oplývá. M. Kolář toto popisuje jako **závislost na sobě a šikanování**. Pokud si plně uvědomíme, že se vše netočí jen kolem nás,lepší se naše vztahy k druhým.⁴⁶

Existuje mnoho příčin šikanování. Psychologické výzkumy prokázali, že velkou roli hraje skupina, která má velkou moc využívat a vylučovat právě ty slabší. Podle odborníků se šikana vždy vyskytovala a vyskytovat bude, ale je důležité zjistit příčiny a umět s šikanou pracovat. Spoustu dětí ovlivňuje především to, kde jsou a ne to kým jsou. Roli hrají také kulturní vlivy a tradiční postoje, např. ty, ve kterých mají být muži především drsní, či že žalovat chodí pouze slaboši. Významná je také touha po moci, vedení a společenském postavení.⁴⁷

Cílem šikanování se stává ponižování oběti. Pravou příčinou tedy není to, co často agresori uvádí na vysvětlenou, tedy např. brýle, vady řeči, tloušťka, pihy, barva pleti. Agresor si vždy najde na oběti něco, co se mu nelíbí.⁴⁸

1.7 Agresor

U počínajících šikan, které se mimo jiné vyskytují také, u předškolních dětí, se můžeme setkat s tzv. hrdiny, kteří ochraňují oběti šikany. Člověk potřebuje smysl, pro nějž sám sebe překračuje. Bytost, která zůstane duchovně neprobuzená, bude v podstatě jednat antisociálně. Je uzavřená do sebe a všechny její vztahy mohou být prospěchářské a manipulující. Jde o jakousi touhu po moci a obdivu od druhých. Není zde kultivována

---

⁴⁵ ELLIOTTOVÁ, M, *jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 87. ISBN 80-7178-419-2

⁴⁵ Tamtéž. Str. 88 - 89.

⁴⁶ KOLÁŘ, M, *Bolest šikanování/ Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 1 vydání, Praha: Portál, 2001, str. 73. ISBN 80-8178-513-X

⁴⁷ (online), „[cit. 19. 2. 2016].“ Dostupné z WWW: http://eseznam.cz/Co_zpusobuje_sikanu.

⁴⁸ ELLIOTTOVÁ, M, *jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 90. ISBN 80-7178-419-2

agrese a na řadu přichází rozvoj nejrůznějších forem zla, mezi nimi i šikanování. Duchovní zralost však není malým dětem vlastní, neboť jsou zatím na cestě.⁴⁹

Šikanující agresori, aby zůstali morálně čistí, popírají realitu a odmítají sami sebe vidět negativně. Zdůvodňují své chování větami typu: „*Strázně mě provokoval...*“, „*Pořád se na mě díval...*“. Často se stává, že agresori svalují vinu na oběť.⁵⁰ Tyto projevy jsou již v mateřských školkách. Viz příloha č. 4. Karlík.

Typy agresorů

Drsník:

Bývá hrubý, impulsivní s narušenými vztahy k autoritám. Šikanuje tvrdě a vyžaduje poslušnost. Častý je výskyt agrese u rodičů. Je to jakoby agresori vraceli násilí, které na nich bylo páčáno.

Slušník:

Bývá velmi slušný, uzavřený, úzkostný, někdy má sadistické tendence. Násilí je cílené, děje se spíše skrytě a beze svědků. Rodiči bývá uplatňován důsledný a náročný přístup bez lásky.

Srandista:

Optimistický a se značnou sebedůvěrou. Výmluvný a oblíbený. Ublíží ostatním pro pobavení. Mohou to být různé vtípky a srandičky, které jsou však ostatním nepříjemné. Může být přítomna citová subdeprivace a absence morálních hodnot v rovině.⁵¹

Agresori bývají mnoha druhů. Je důležité rozlišovat mezi dětmi, které šikanování těší, zlomyslnými dětmi, kterým je lhostejné, že někomu ublíží a dětmi lehkovážnými, které si vůbec neuvědomují, že jejich chování někomu ubližuje. Tyto děti pokud jsou na své chování upozorněny, zastydí se a již v něm nepokračují. Obecněji lze říci, že

---

⁴⁹ KOLÁŘ, M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 119-124. ISBN 978-80-7367-871-5

⁵⁰ Tamtéž. Str. 126.

⁵¹ KOLÁŘ, M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 141. ISBN 978-80-7367-871-5

agresori nejsou schopni se vcítit do ostatních, nepocítují vinu, mají o sobě vysoké mínění a jsou manipulativní vůči ostatním.⁵²

1.8 Oběť

Zachytit to, jak vypadá oběť šikanování je velmi složité. Děti, které se stanou obětí šikany, bývají hodně nešťastné. Každá skupina je schopna si najít nějakou oběť a výběr bývá velmi nahodilý. Obětí se tak může stát kterékoli dítě.⁵³

Příklad oběti viz příloha č. 5. Můj příběh šikany.

Nejsilnějším magnetem obětí je jejich zranitelnost a také viditelná bojácnost, která má často souvislost s předchozími zkušenostmi a může se vyhranit až do krajních mezí. Na rozdíl od agresorů ve střetu propadají panice, jsou úzkostní a trpí výčitkami svědomí. Nemusejí však být fyzicky slabí ani hendikepovaní, ale bývají méně zdatní než agresori. Některé oběti se chovají k agresorům úslužně, trpí strachem z nich, ale k pedagogům si dovolí zvýšit hlas, či jsou vtíraví a snaživí. Tyto projevy mohou být mylně kázeňsky řešeny. U oběti však může jít o pouhé volání o pomoc.⁵⁴

Typy obětí:

- Oběti „slabé“ s tělesným či psychickým handicapem
- Oběti „silné“ a nahodilé
- Oběti „deviantní“ a nekonformní
- Šikanovaní žáci s životním scénářem oběti⁵⁵

Více o tomto typu oběti šikany v příběhu: „Typická“ oběť v publikaci M. Koláře. *Bolest šikanování...*, str. 88.

Situace je bohužel v mnoha případech velmi nepřehledná. *„Oběťmi totiž mohou být slušní žáci s dobrým prospěchem, ale všechno je jinak, když se oběti stanou vyhlášení*

---

⁵² FIELDOVÁ. E. M, *Jak se bránit šikaně*, Praha: Ikar, 2009, Str. 40-41. ISBN 978-80249-1176-2

⁵³ ELLIOTTOVÁ. M, *jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 90. ISBN 80-7178-419-2

⁵⁴ KOLÁŘ. M, *Bolest šikanování/ Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 1 vydání, Praha: Portál, 2001, str. 87. ISBN 80-8178-513-X

⁵⁵ Tamtéž. Str. 89.

darebáci a provokatéři.“⁵⁶ Rozpletení problému, kdo koho napadl a týral je obtížné. Je tedy velmi důležité snažit se šikanu prověřit ze všech stran, aby byli odhaleni skuteční viníci a aktéři šikany, protože následky „neléčené počáteční šikany“, která se vyskytuje již i u dětí v předškolním věku, mohou mít velmi vážné důsledky.⁵⁷

1.9 Následky šikany

Nejhorší následky má šikanování převážně pro oběti. Postiženi jsou však všichni, včetně agresorů a přihlížejících. Závažnost poškození závisí na tom, jak šikanování probíhalo, jestli bylo dlouhodobé nebo krátkodobé. Mezi důležité faktory patří také obranyschopnost dítěte. Následkem šikanování může být až dokonalá sebevražda. Závažné je tzv. rozbití oběti, nastolení pocitu bezmoci a závislé poddajnosti a věrnosti agresorovi (tato věrnost pramení ze strachu před větším utrpením, které by mohlo přijít, pokud by se oběť bránila a proto se snaží agresorovi zalíbit).⁵⁸

U dětí předškolního věku takové následky nebývají, protože šikana je většinou v počátečních stádiích nebo jsou zřejmé prvky šikany, ale považují za důležité vypsát zde alespoň některé možné důsledky šikanování pro oběti.

Pokud je dítě vystavováno trvalému emočnímu tlaku např. ponižování, zesměšňování, nadávání, izolace apod., je narušen jeho osobnostní vývoj. Dochází k přetížení nervové soustavy a objevují se psychosomatické potíže. Často se vyskytují zjevné poruchy v sociální a osobnostní adaptaci. Dítě je nesoustředěné při vyučování, zhoršuje se mu prospěch, objevuje se mnoho omluvených absencí (nemoc) a také neomluvených absencí (záškoláctví). Jsou patrné poruchy sebepojetí, vládne celková nejistota a strach. Málokdy se stane, že takto vystrašená a vyčerpaná oběť se postaví agresorovi na odpor.⁵⁹

---

⁵⁶ KOLÁŘ. M, *Bolest šikanování/ Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 1 vydání, Praha: Portál, 2001, str. 89. ISBN 80-8178-513-X

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž. Str. 100-101.

⁵⁹ Tamtéž. Str. 103.

Okamžité následky

Stát se terčem šikany není vůbec příjemný zážitek. Šikanované dítě si připadá ublíženě a bezmocně. Někdy děti předstírají, že se nic neděje, nechtějí se svěřit, protože se stydí.

„Když Jodii šikanovali, vždycky dokrvava zrudla, oči se jí zalili slzami, třásl se jí hlas a rty sebou škubaly. Vypadala vyděšeně, citlivě a zranitelně.“⁶⁰

Oběti šikany nevypadají a nechovají se jako normální šťastné děti. Je na nich vidět, že prožívají stres a bezmoc. Pokud je dítě šikanováno projeví se to v některé z těchto oblastí:

Fyzické následky

- Řezné rány, modřiny.
- Pomočování.
- Vypadávání vlasů, problémy s pletí.
- Špatný spánek, noční můry.
- Nechutenství.
- Špatné držení těla, hrbení.

Intelektuální následky

- Zhoršené soustředění a potíže s pamětí.
- Nadané děti se bojí dát najevo svou inteligenci a vědomosti, ze strachu, že je spolužáci budou zesměšňovat.
- Strach z jakékoli zpětné vazby, nechtějí své vlastní myšlenky říct ostatním, aby nebyli kritizováni.

Sociální následky

- Šikana omezuje sociální schopnosti.
- Některé oběti mají jen jednoho kamaráda, ve všem se mu podřizují, aby si ho udrželi. Neprojevují svůj názor, aby ho neztratili. Nechtějí zůstat sami.
- Při opakované šikaně jsou oběti zranitelnější a důsledky destruktivnější.

---

⁶⁰FIELDOVÁ. E. M, *Jak se bránit šikaně*, Praha: Ikar, 2009, Str. 65. ISBN 978-80249-1176-2

- Oběti se cítí bezpečně jen s určitými lidmi. Stávají se z nich samotáři.
- Některé oběti nedokážou kvůli zkušenostem se šikanou navazovat přátelství ani po skončení traumatu.

Psychické následky

- Při šikanování přepne oběť do režimu „přežití“. Reakce jsou ovládnuty instinkty.
- Oběti mluví velmi tiše, mohou být úzkostné, depresivní, či plačtivé.
- Nedokáží vyjádřit svou bolest a nepříjemné emoce.
- Děti se vyhýbají školnímu zařízení. Používají výmluvy: „Není mi dobře“, „bolí mě břicho“, „já tam nechci“.
- Někdy začnou být oběti velmi precitlivělé a zažívají neustálý strach z návratu šikany. V důsledku toho nedůvěřují žádným lidem.

Následky přetrvávající do dospělosti

Šikana může komplikovat oběti život ještě dlouho potom, co dítě opustí prostředí, ve kterém bylo šikanováno. Může vést k nízkému sebevědomí a společenské izolaci v dospělém věku. Mohou být narušeny vztahy s budoucími partnery, nebo v zaměstnání.⁶¹

Šikana má devastující účinky na všechny, kteří se jí účastní. Jsou to rodiny obětí i agresorů, učitelé, přihlížející. Šikana je jako virus, který postupně vše zničí. Způsobuje dlouhodobé poruchy a to společenské i psychologické. Je důležité naučit děti, jak se bránit šikaně a říct si o pomoc.⁶²

Závěrem této kapitoly bych ráda zdůraznila důležitost zastavení tohoto destruktivního chování v dětském věku. Pokud se to podaří, můžeme zmírnit nežádoucí chování v dospělosti. Šikanu můžeme pozorovat v jakémkoli kolektivu dětí. Otázky řešení a prevence šikany je dlouhodobá a mělo by dojít ke spolupráci rodiny, školního zařízení, kde se šikana odehrává a širšího okolí dítěte. Je důležité si všimnout varovných signálů a nebrat šikanu na „lehkou váhu“, protože důsledky si dítě může nést celý život

⁶¹FIELDOVÁ. E. M, *Jak se bránit šikaně*, Praha: Ikar, 2009, Str. 65 -71. ISBN 978-80249-1176-2

⁶²Tamtéž. Str. 72-73.

2 AGRESIVITA U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU A PŘÍČINY NEŽÁDOUCÍHO CHOVÁNÍ

2.1 Vymezení pojmu agrese a agresivita

Všude okolo nás jsou slyšet výroky o tom, že malé děti jsou čím dál agresivnější a manipulativnější. Jsou neovladatelné a neposlouchají. Dělalí si co chtějí, jsou nezvladatelné. Pokud budeme tyto názory tvrdit, měli bychom se podívat na agresivní chování v širším smyslu a popřemýšlet o tom, co je to vlastně agresivita, jak se projevuje a hlavně, proč vzniká už v dětském věku. O dětské agresivitě se mluví spíše v kontextu, jak dítě zlobí a jak je hrozné. Rozlišujeme dva pojmy, které jsou většinou interpretovány podobně. A to agrese a agresivita. Mezi těmito termíny je však rozdíl.

Agresivita

Útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresi, nebo schopnost organismu mobilizovat vnitřní síly k zápasu o dosažení nějakého cíle. Je to jakýsi charakteristický znak osobnosti jedince. Agresivní lidé se svou agresivitou sami často bojují, protože ovládá jejich život a působí problémy v mezilidských vztazích. Lidé s vysokou mírou impulsivity se snadno rozčílí, jsou vztahovační a komunikace s nimi je obtížná, protože se často urážejí. K agresivnímu chování nás dohánějí vnější okolnosti. Pokud bude použita agresivita v určitých mezích, může nám pomoci ke zvýšení autority či sebevědomí a může mít tak pozitivní vliv.⁶³

Agrese

Výpad, útok..., je to jednání, které se projevuje jako násilí vůči některému objektu nebo také nepřátelství se záměrem ublížit. Agresi tedy můžeme označit jako projev agresivity v chování jedince. Agrese však zahrnuje mnohem větší spektrum projevů. Vedle fyzické agrese, může jít také o psychická či emocionální zranění.⁶⁴

---

⁶³MARTÍNEK, Z, *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Str. Praha: Grada Publishing, a. s, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5

⁶⁴MARTÍNEK, Z, *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Str. 9-10. Praha: Grada Publishing, a. s, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5

2.2 Dětská agresivita

Psychologický slovník definuje dětskou agresivitu jako agresivitu u dětí v předškolním a mladším školním věku dítěte, která je zaměřená vůči vrstevníkům, ale také pečovatelům, příp. rodičům. Agresivita se nejčastěji objevuje při hrách. Pokud děti agresorovi ustupují, agresivní reakce jsou tak odměňovány. Mizejí, pokud je útok opětován. Ve srovnávacích testech bylo prokázáno, že pokud děti v dětství sledují násilné televizní programy, je u nich zvýšená míra agresivity v adolescenci.⁶⁵

2.3 Příčiny agresivního chování

Co vyvolává u dětí agresivní chování? Děti v předškolním věku umějí být agresivní. Mohou být vzteklé, dupat, křičet, mohou házet hračkami apod.⁶⁶

Agresivita se v tomto věku objevuje většinou při hrách s jinými dětmi. Často je to nemožnost něco vlastnit nebo něčeho dosáhnout (prvenství v soutěži, hře, hračka...). Agresivitu vyvolává také špatný příklad, který dítě vidí ve svém okolí. „*Tedy pokud si např. vezme hračku, uhodí kamaráda a nic se mu při tom nestane, nepřichází žádná zpětná vazba na špatné chování, potom si dítě zakóduje špatný vzorec chování pro příští situace.*“⁶⁷

Agresivitu u předškolních dětí mohou způsobovat také **média** a to především televize, bohužel i televizní reklamy, které jsou uprostřed dětských pořadů a na které se dívají děti sami. Mohou jim v hlavě vytvořit zmatek nebo neklid.⁶⁸

Příčiny agresivního chování dítěte mohou být skrytá v **genetice jedince**, u dětí, které jsou svědky domácího násilí a agresivního chování rodičů. Častým příkladem může být skrytě agresivní matka, jejíž výpovědi o tom, že by svému dítěti nikdy neublížila, jsou velmi přesvědčivé a vina je na otci, o kterém matka ví, že je tzv. prud'as, který nemá daleko pro ránu. Problém je v tom, že takováto matka své dítě skutečně nemusí uhdít,

⁶⁵ HARTL. P, HARTLOVÁ. H, *Psychologický slovník*. Str. 24. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

⁶⁶ ŠPAŇHELOVÁ. I, *Dítě v předškolním věku*. Str. 26. Praha: Mladá fronta, 2004 ISBN80-204-1187-9

⁶⁷ ŠPAŇHELOVÁ. I, *Jak usměrňovat agresivitu dětí předškolního věku*, Vzdělávací institut ochrany dětí. Str. 3. 2005.

⁶⁸ Tamtéž.

ale používá věty typu: „*Počkej, až přijde táta, ten ti dá.*“ Po otcově příchodu začne matka vyjmenovávat, jak dítě zlobilo a co udělalo špatně a nakonec se dívá, jak otec dítě trestá. Matka své dítě nechrání a otec je pro něj nečitelnou osobou. Takto vychovávané děti to mají v životě velmi složité, protože chování jeho rodičů je matoucí a dítě se necítí v bezpečí. Je proto nutné pátrat po příčinách dětské vznětlivosti a nedělat si hned závěry o špatném chování.⁶⁹

Další možnou příčinou agresivity může být to, že rodiče dětem ukazují **agresivitu jako prostředek k dosažení cíle**. Každé dítě kolem tří let věku se začíná projevat přirozeně agresivně, toto chování souvisí s rozvojem „prvního já“ a dochází k sebeuvědomování a touze dělat věci samostatně. Děti si vynucují pozornost vztekem, kopáním či dupáním za účelem dosažení svého. Pokud rodiče toto chování přehlížejí a dítěti ustoupí, aby měli klid, dávají tak dětem signál, že to funguje.⁷⁰

Agresivita může být také spojená s výchovnou slepotou rodiče. Jde o situace, kdy rodiče nevidí v chování svého dítěte žádný problém a nechtějí situaci vůbec řešit. Vinu svádějí na ostatní (spolužáky, školku, školu apod.) a tvrdí, že doma se dítě chová normálně. Zbavují se tak odpovědnosti za chování svého dítěte. Nejsou totiž schopni přijmout jakoukoli kritiku své výchovy a mají pocit, že vše dělají správně a pro blaho svého potomka. Často se stává, že děti začnou být agresivní vůči rodičům, kteří nedokáží dítě zvládnout.⁷¹

Agresivní dítě je v podstatě dobré, jemné a milé. Jen se mu stává, že na některé podněty reaguje agresivně. Jeho agresivitu vždy něco vyvolá a pravděpodobně si v určitou chvíli neví rady se svými emocemi. Dítě chce zkrátka jen něco jiného, než mu v tu chvíli říká dospělý člověk. Má přání, které nejdou splnit, kamarád si s ním odmítá hrát, nebo mu nechce půjčit hračku. Spouštěcích faktorů agresivity u dětí předškolního věku může být spousta. Takovéto situace dítě vyprovokují k tomu, aby někoho uhodilo, bouchlo, nebo škráblo. Potom většinou dostane nálepku, že je agresivní. Může to však být jen určitý obranný mechanismus dítěte, které se neumí jinak bránit a neumí říci, že chce, aby něco bylo jinak, tak jak si to ono samo přeje. Možná takové reakce zná ze svého okolí a vybralo si ji jako vzorec svého chování. Je to špatný vzorec, který je

---

⁶⁹ MARTÍNEK, Z, *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Str. 10-11, Praha: Grada Publishing, a. s, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5

⁷⁰ Tamtéž. Str. 12-13.

⁷¹ Tamtéž. Str. 16-17.

nepřijatelný pro okolí, proto ho rodiče musí naučit správnému vzorci chování. Např. jiným návrhem, uzavřením dohody a ukázkou toho, že to jde i jinak. Dospělý člověk by měl dítěti pomoci s jeho emocemi, které zatím nedokáže uchopit a pracovat s nimi správně. Není dobré v dítěti pěstovat stud za emoce a to ani za ty negativní včetně vzteku. Emoce nejsou špatné, ale je důležité dítěti vysvětlit, že nelze agresivně mířit proti jinému člověku.⁷²

2.4 Druhy agrese

- **Přímá agrese:** Jde o přímé napadení oběti a to fyzicky nebo verbálně.
- **Nepřímá agrese:** Poškození věcí, pomůcek nebo také přihlížení tomu, když někdo druhým ubližuje. Odmítnutí uvolnit místo postiženému žákovi.
- **Verbální agrese:** Jde o nadávky, urážky, znevažování druhého jedince. Vysmívání se, pomlouvání, kritika nebo ignorování spolužáka.
- **Fyzická agrese:** Bití ostatních, fyzické ubližování, převaha fyzické síly, fyzické ponižování.
- **Pasivní:** Jedná se o skrytou formu agresivního chování, kdy je schován pravý záměr. Např. Špatně poradí spolužákovi s úkolem nebo při písemce.⁷³

Objevuje se také **emocionální a frustrační agrese**. **Emocionální agrese** je často provázena silným emotivním nábojem. U dětí, které zažily negativní zkušenost a jsou díky ní zranitelné. Vzniká jako důsledek negativních pocitů. Např. častých hádky s osobami, na kterých dítěti záleží. **Frustrační agresi** můžeme často pozorovat u dětí, které jsou vychovávány tzv. volným způsobem. Ve většině případů mají děti zkušenost, že je vše povoleno a vše jim patří. Tak si, ale nejsou schopny vytvořit hranice, které jsou pak často překračovány. Dítě často neví, co od něj rodiče chtějí, je frustrováno

---

⁷² ŠPAŇHELOVÁ, I, *Dítě v předškolním období*, Str. 25-26 Praha: Mladá fronta, 2004, ISBN 80-204-1187-9

⁷³ MARTÍNEK, Z, *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Str. 29-31, Praha: Grada Publishing, a. s, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5

pokud, nemůže mít hned vše, co chce. Není schopno se rozhodovat, protože mu rodiče vždy “umetou cestičku“ a ve všem se mu podřizují.⁷⁴

Děti potřebují hranice, díky nim se cítí bezpečněji. Rodiče dětí často ani neví, jestli vůbec smějí dětem hranice nastavit a pokud je chtějí nastavit, tak nevědí jakým způsobem. Pojem hranice je totiž spojován s trestem, káráním a napomínáním. Skrývá se za ním velká míra nejistoty v jednání a malá důvěra ve vlastní schopnosti. Hranice může stanovit jen výchovatelská osobnost, rodič, vychovatel..., která přijímá sama sebe a cítí se být přijímána se všemi přednostmi i nedostatky. Taková osobnost musí být schopna zároveň přijímat děti se vším všudy. To však neznamená podvolení se každé jejich náladě a destruktivnímu porušování hranic. Výchova dětí se stává stresem a je provázena velkou nejistotou v jednání. Rodiče mylně chápou správnou výchovu jako takovou, která bude bez hranic a pravidel a děti naopak touží po výrazných autoritách, díky kterým by se mohli orientovat. Děti si připadají bezmocné, protože místo důsledného jednání zažívají váhavou výchovatelskou povolnost, která se obrací v nadávky a odepírání lásky.⁷⁵

Příklady agresivního chování a překračování hranic uvádím v příloze č. 6. Agresivita u dětí a porušování hranic (Sára, Roman a Tara).

---

⁷⁴MARTÍNEK. Z, *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Str. 31-34, Praha: Grada Publishing, a. s, 2009, ISBN 978-80-247-2310-5

⁷⁵ROGGE. J. U, *Děti potřebují hranice*, Str. 20-22, Praha: portál:2009, ISBN 978-80-7367-634-6

3 PREVENCE U DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

3.1 Vymezení pojmu prevence

Dle psychologického slovníku je **prevence** „*předcházení nežádoucím jevům, nehodám, úrazům, nemocem aj.*“⁷⁶ Dále pak můžeme prevenci dělit dle typologie.

Typologie prevence

Z hlediska skupin můžeme prevenci členit do několika stupňů podle toho, čeho se týká. Tradiční dělení je rozděleno na primární, sekundární a terciální prevenci.

- **Primární prevence:** Jde o jednání, jehož cílem je předcházení rizikového chování.
- **Sekundární prevence:** Zaměřuje se na jedince, kteří jsou ohroženi rizikovým chováním. Jde o snahu minimalizovat ohrožení nežádoucími vlivy.
- **Terciální prevence:** Již se projevuje rizikové chování a zde potřeba náprava.⁷⁷

Vzhledem k zaměření své práce na předškolní děti se budu věnovat pouze prevenci primární. V oblasti primární prevence hraje velmi důležitou roli rodina. Je na rodičích, aby svým dětem stanovili jasná pravidla chování a hranic. Důležitou roli v oblasti prevence hraje také komunikace mezi rodiči a učiteli dítěte. Dle odborné literatury můžeme primární prevenci nežádoucích projevů chování rozdělit na specifickou a nespecifickou primární prevenci.

Specifická prevence

Za specifickou prevenci jsou považovány takové aktivity, které jsou zaměřeny na konkrétní formy rizikového chování, (prevence šikany, agresivity...). Tyto projevy jsou následně řešeny konkrétními způsoby. Specifickou prevenci lze rozdělit na tři úrovně a to na základě prostředků, intenzity a nástrojů, které jsou používány.

- **Všeobecná primární prevence:** První typ prevence se zaměřuje se na běžnou populaci dětí bez rozdílů v jednotlivých rizikových skupinách, zohledňuje pouze věk skupiny, případně sociální nebo jiné faktory.

---

⁷⁶HARL. P, HARTLOVÁ. H, *Psychologický slovník*. Str. 450., Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

⁷⁷(online), „[cit. 8. 3. 2016].“ Dostupné z WWW: <http://www.prevence-info.cz/>

- **Selektivní primární prevence:** Tento typ prevence se soustředí se na skupiny nebo jedince, kteří jsou více ohroženi rizikovými faktory. Selektivní prevence pracuje s užší a konkrétnější skupinou.
- **Indikovaná primární prevence:** Tato forma prevence se zaměřuje na jedince nebo skupiny, kde se již rizikové chování projevilo a je zde snaha o zachycení problému včas, správně ho posoudit a vyhodnotit. Posléze zahájit intervenci.⁷⁸

Nespecifická primární prevence

Do nespecifické prevence můžeme zařadit veškeré aktivity, které se týkají chování a mají zabránit rizikovým vlivům. Jsou to aktivity, které pomáhají snižovat riziko nežádoucích forem sociálně-patologického chování. Jedná se o různé sportovní aktivity, zájmové kroužky atd. Cílem je smysluplné využívání volného času a různé programy, které vedou k dodržování pravidel a norem chování.⁷⁹

3.2 Prevence rizikového chování

„Za prevenci rizikového chování, považujeme jakékoli typy výchovných, vzdělávacích, zdravotních, sociálních či jiných intervencí směřujících k předcházení výskytu rizikového chování, zamezujících dalšímu vývoji nebo pomáhajících řešit jeho důsledky.“⁸⁰

Mezi projevy rizikového chování patří *šikana a různé projevy agresivity, záškoláctví, syndrom týraného dítěte, rasismus, extrémní sporty, závislostní chování, poruchy příjmu potravy atd.* Jednotlivé typy rizikového chování se většinou prolínají a souvisí mezi sebou. Je důležitá spolupráce s rodinou a školským zařízením tak, aby mohlo dojít k úspěšnému řešení problémů.⁸¹

⁷⁸ MIOVSKÝ. M (ed.) a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*, Praha: Sdružení SCAN. Centrum adiktologie, UK 1. LF, PK 1- LF a VFN. Str. 42-43.

⁷⁹ (online), „[cit. 8. 3. 2016].“ Dostupné z WWW: <http://www.prevence-info.cz/>

⁸⁰ MIOVSKÝ. M (ed.) a kol. *Primární prevence rizikového chování ve školství*, Praha: Sdružení SCAN. Centrum adiktologie, UK 1. LF, PK 1- LF a VFN. Str. 24.

⁸¹ Tamtéž. Str. 25.

3.3 Možnosti prevence rizikového chování u dětí předškolního věku

Předškolní období je tou nejlepší možnou dobou k započetí prevence rizikového chování, včetně agresivních projevů a šikanování mezi dětmi. Jak již bylo popsáno výše, u dětí v předškolním věku se ne vždy jedná o šikanu v pravém smyslu, ale tzv. prvky šikanování, které mohou být základem pro šikanu v budoucnu. Je tedy velmi důležité, aby se děti naučili pravidlům a dodržování hranic. Prevenci je důležité aplikovat v různých odvětvích, které se mezi sebou prolínají.⁸²

Dle MŠMT ČR je u dětí předškolního věku důležitá podpora zdraví a zdravého životního stylu, který je zároveň prevencí rizikových projevů chování. Mezi aktivity, které bychom měli u dítěte podporovat, patří:

- **Sebedůvěra a samostatnost a sebejistota**

Důvěra v sebe sama je velmi silným ochranným mechanismem. Dobrým pomocníkem k upevnění sebedůvěry jsou hry a pohybové aktivity, které jsou spontánní bez přílišného dohledu pedagoga. Dítě si potřebuje samo vyzkoušet své síly.

- **Podpora v pohybových aktivitách**

Důležité je, aby pohyb vycházel z vnitřní motivace, z potřeby pohybu a z potřeby zjistit co umím. Odhadnout své síly, nepřeceňovat a ani nepodceňovat je. Je prevencí posílení pevného postoje proti nežádoucím projevům chování např. agrese

- **Seberozvíjení**

Děti se učí osobní zkušeností, které jsou základem prevence. Dítě by se, mělo naučit, co je pro něj zdravé a bezpečné, co mu může škodit. Znat pravidla soužití ve skupině, mít svůj názor, ale být schopen akceptovat kompetentní autoritu. Spoluvytvářet pohodu ve svém okolí a uvědomovat si sociální role. Významným faktorem sociálního učení je společný prožitek ze hry. U dětí předškolního věku nemají smysl organizované preventivní programy. Děti sbírají zkušenosti přirozenou cestou a tedy nejlépe formou hry. Díky hrám se dítě učí sebeprosazení, ale také ohleduplnosti k ostatním, učí se řešit

---

⁸² (online), „[cit. 10. 3. 2016].“ Dostupné z WWW: www.msmt.cz

konflikty a spory, spoluvytváří pohodu ve třídě a v dítěti se vytváří pocit jistoty bezpečného světa.

Dalšími důležitými složkami v rámci prevence u dětí je rozvíjení tvořivosti, chuti k poznávání a vedení ke zdravému způsobu života.

V rámci prevence u předškolních dětí se osvědčila metoda heterogenních tříd, které odráží přirozené společenské prostředí. Starší děti jsou samostatnější a mají pocit důležitosti a mladší děti se naopak učí od starších kamarádů. Díky smíšenému složení tříd jsou děti k sobě ohleduplné, umí si vzájemně naslouchat a nejsou zde projevy agrese. Jejich hra je tvořivá a děti jsou schopny kooperace.⁸³

3.4 Prevence v MŠ ve spolupráci s rodinou

Důležitou složkou prevence je spolupráce MŠ s rodinou. Rodina funguje především jako zdroj primární socializace dítěte. Bohužel se často stává, že rodina nespolupracuje se školským zařízením a komunikace je ztížena. V mateřských školách je situace mnohem příznivější. Rodiče se většinou o své děti zajímají a setkávají se s učiteli každý den, což umožňuje lepší komunikaci při řešení problémů. Mateřská škola může ve spolupráci s rodinou mnohem lépe eliminovat nepříznivé projevy chování. Bohužel pokud tato spolupráce nefunguje díky jedné nebo obou stranám, vyskytují se již v takto nízkém věku dětí násilné projevy chování, agresivita, šikana a ponižování. Je zapotřebí otevřeného a vřelého vztahu mezi rodiči dítěte a MŠ.⁸⁴

Většina mateřských škol používá při své práci minimální preventivní program, který zahrnuje konkrétní formy preventivních opatření. Cílem je výchova žáků ke zdravému životnímu stylu, osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj sociálně komunikativních dovedností. Tento dokument je založen na podpoře iniciativy žáků. Je do něj zapojen celý pedagogický sbor ve spolupráci se zákonnými zástupci žáků. MPP je vždy stanoven na jeden rok a zodpovídá za něj metodik prevence.⁸⁵

---

⁸³ (online), „[cit. 10. 3. 2016].“ Dostupné z WWW:www.msmt.cz

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

V rámci prevence je důležité, aby spolupracovala rodina, učitelé i děti. Je zapotřebí věnovat pozornost nežádoucím projevům chování. Důležité je, aby sami děti byly schopné rozpoznat, že jejich chování není vhodné, že šikánování je jen zbabělým chováním. Děti by měly táhnout za jeden provaz. Stojí tedy za to pokusit se změnit chování „trýznitelů“ ostatních dětí.⁸⁶

3.5 Prevence v rodině

Rodina dítě formuje a utváří již od narození. Díky rodině dítě zažívá pocity jistoty, bezpečí, učí se zodpovědnosti a empatii k jednotlivým členům. Rodina je základem primární prevence nežádoucích projevů chování tedy i projevů agresivity a také šikany.

Vypadá to, že rodiče zapomínají na to, jakým způsobem působí na děti, jaký jim dávají příklad a jak se oni sami chovají. Není to tedy jen o výchově, ale o zrcadlení a příkladu, který svým dětem dáváme. Je důležité být k dětem upřímní a otevření. Děti potřebují cítit lásku, blízkost a bezpečí. Potřebují vědět a cítit, že je mají rodiče rádi a věří jim. Bohužel rodiče někdy ve jménu lásky ke svým dětem jednají bez respektu, používají výhrůžky, zesměšňování, uplácení a moralizování. Vedle lásky k dětem bychom měli děti také respektovat jako lidské bytosti. Respektovat děti znamená opustit mocenský a autoritářský model a založit vztah na partnerství a důvěře. Jde o budování hranic, které budou opřené o zvnitřněné hodnoty související s morálkou.⁸⁷

Hranice ve výchově

Nyní se ještě zastavím u hranic ve výchově, o kterých jsem se částečně zmiňovala výše. Hranice jsou pro děti důležité, ale jde o to, jakým způsobem je vytváříme. Výraz partnerství má vyjadřovat rovnocennost a spolupráci. Nevystačíme si tedy jen s autoritativními příkazy. Ve společnosti je však přesvědčení, že partnerství rodič-dítě nemůže fungovat. Je prý potřeba ukázat pevnou ruku, aby si děti nedělaly to, co chtějí.⁸⁸

---

⁸⁶ELLIOTTOVÁ, M, *jak ochránit své dítě*. Praha: Portál, 1995, str. 97. ISBN 80-7178-419-2

⁸⁷KOPŘIVA, P a kol. *Respektovat a být respektován*, Str. 5. Kroměříž: Spirála, 2008, ISBN 978-80-904030-0-0

⁸⁸Tamtéž. Str. 9.

Respekt

Důležitým aspektem výchovy je láska a spousta rodičů by tomuto výroku dala určitě zapravdu, ale ve jménu lásky se dá napáchat velmi mnoho zlého. Často se stává, že rodiče, kteří své děti milují, používají mocenské prostředky a trestají své děti „pro jejich dobro“, nebo také rodiče, kteří své děti horentně rozmazlují, přestože jsou schopné spousta věcí dělat sami a měly by se naučit je zvládnout. Nejdůležitějším bodem ve výchově dětí je respekt a úcta. Důležitým prvkem je lidská důstojnost, rodiče by ji neměli zraňovat a také je důležité přijmout, že děti mohou být jiné, mít jiný vkus, názor, či učební styl. Respektovat druhé neznámá nechat si vše líbit. Každý z nás má potřebu cítit se jako hodnotná lidská bytost. Respekt by měl být dáván bez podmínek např. „Budu tě respektovat až když...“ Respektovat druhého totiž neznámá, že schvalujeme jeho chování! Jako omluvu pro nerespektující chování k dětem často dospělí používají argument, že se vše děti teprve učí co je dobře a co ne, proto musejí být přísnější. Vypadá to potom, že ve jménu výchovy je dovoleno vše.⁸⁹

Uplatňování moci

Při výchově, kde je uplatňován mocenský styl, dochází k neposlušnosti a vzdorovitému chování. Prostřednictvím moci lidé dosahují svých cílů. Dospělí se obávají vzdoru svých dětí, ale přílišná poslušnost se jim zdá naprosto v pořádku. Mocenský styl výchovy se může, zvrtnou v tzv. boj o moc a to především v situacích, kdy děti trestáme nebo jim vyhrožujeme a přikazujeme. Dítě se stane součástí boje a k pocitu výhry mu stačí rodiče vytočit. Dítě se tímto způsobem učí, že síla a moc jsou důležité a dodržování pravidel a respektování autority jde stranou.

Mocenský model: „Přinutím tě dělat, co je správné.“

Partnerský model: „Tato věc má tento smysl a takovéto důsledky, očekávám, že uděláš, co je správné.“

V knize Respektovat a být respektován od P. Kopřivy a kol. jsou popsány různé způsoby neefektivní komunikace s dětmi ve smyslu kritiky vůči dětem, hodnocení jejich

---

⁸⁹KOPŘIVA, P a kol., *Respektovat a být respektován*, Str. 14-16. Kroměříž: Spirála, 2008, ISBN 978-80-904030-0-0

osoby a ne toho co udělali. Popisuje moralizování, rozkazy a zákazy, negativní scénáře či nálepkování.

Hlavní myšlenkou respektující výchovy k dětem je to, že pokud se rodiče zamyslí nad tím, jak by se zachovali „k sobě rovnému“ dospělému, asi by je většinou nenapadlo ho kritizovat, nadávat mu, nebo ho zesměšňovat. Bohužel děti jsou považovány za bytosti méněcenné a ještě nehotové. Rodiče svým dětem vyhrožují, urážejí a shazují je „*To je naše čuňátko.*“ „*Pojď, nám předvést hvězdu, ty naše hvězdo.*“ Nejen rodiče, ale také učitelé děti, někdy nevědomě shazují. Např.: „*Sázím na jistotu*“, „*K tabuli Krausová, to se zase pobavíme.*“ Urážky a ponižování jsou přímou agresí a ironie je agrese skrytá pod záštitou humoru a o to bývá zákeřnější. Ironie učitele se může stát podnětem pro šikanování ve třídě. Jakoby učitel ukazoval na některé děti, že se na ně může. Děti se učí nápodobou a pokud se nepříjemně mohou chovat rodiče nebo pedagog, děti nevidí nic špatného na svém chování, protože se stalo normou. Je tedy důležité dětem dávat dobrý příklad a vést je k respektu k sobě i k druhým.⁹⁰

Více o respektující výchově a možnostech řešení je možno nalézt v zajímavé knize *Respektovat a být respektován* od P. Koprivy a kol., která pro mne byla inspirací při výchově mého syna.

---

⁹⁰KOPŘIVA. P a kol., *Respektovat a být respektován*, Str. 16-46. Kroměříž: Spirála, 2008, ISBN 978-80-904030-0-0

ZÁVĚR

Má bakalářská práce byla zaměřena na projevy šikany u dětí předškolního věku. Tato věková skupina je však z pohledu problémů se šikanou často opomíjena. Většina odborníků v oblasti šikany se zabývá dětmi na základních, případně středních školách. Zároveň i literatura zabývající se tímto tématem neobsahuje dostatečný zdroj informací pro tuto věkovou skupinu. Pokud se jí už nějaký autor věnuje, tak pouze okrajově. Je důležité si uvědomit, že právě u dětí v předškolním věku můžeme zabránit rozvoji rizikového chování.

Při psaní mé bakalářské práce jsem vycházela jak z odborné literatury, tak z knih o výchově dětí a hranicích.

Cílem mé bakalářské práce bylo definovat problematiku šikany u předškolních dětí a vzhled do této problematiky. V práci jsou popsány pojmy, které se šikanou souvisejí včetně agresivity a nežádoucích projevů chování. V závěrečné kapitole jsou uváděny možnosti prevence v mateřských školách ve spolupráci s rodinou a vymezení hranic jako součást výchovy v rodině.

Součástí bakalářské práce jsou jednotlivé příklady šikany a agresivního chování dětí ve vztahu k vrstevníkům, ale také k rodičům. Některé z těchto příkladů uvádím formou příloh a nahrazují tak praktickou část mé práce. Z těchto příkladů vyplývá, že šikana a agresivita mezi malými dětmi se opravdu objevuje nejen ve formě škádlení. Již u dětí v předškolním věku vznikají závažné poruchy vztahů. Děti uplatňují svou moc nad slabšími jedinci.

Myslím si, že toto téma by rozhodně nemělo být opomíjeno a bagatelizováno větami typu „Vždyť jsou to děti“ a „Oni z toho vyrostou.“ Bohužel, to co se děti naučí v předškolním věku, si odnesou sebou do budoucího života. Potom mohou být následky velmi vážné. Děti se učí nápodobou a zrcadlením primárně ve své rodině a i v nejbližším okolí kde se pohybují. Tedy ve školce, mateřských centrech, klubech apod. Všude tam, kde se vyskytuje více dětí. Nejdůležitějším faktorem v prevenci rizikového chování je rodina. Dítě se v rodině učí komunikovat a naslouchat druhému. Děti by měli zažít hranice, které jsou pro ně důležité, protože se díky nim mohou cítit v bezpečí. Děti

budou tyto hranice zkoušet překročit, ale je na rodičích, aby jim umožnili zažít to, že ne vždy se vše bude točit jen kolem nich.

Zpracování mé bakalářské práce a soupis jednotlivých případů šikany a agresivity mi poskytlo spoustu nových informací a vhléd do problematiky šikany u takto malých dětí. Tímto byl také naplněn můj cíl. Důvodem výběru tohoto tématu bylo, že sama mám malé dítě, které se se šikanou v mateřské škole setkala. Dále jsem také chtěla zjistit, zda a jaký je rozdíl mezi šikanou u dětí předškolního věku a dětí, které navštěvují základní školy.

Předpokládala jsem, že děti v MŠ zažívají pouze jakési pošťuchování. Při zpracování těchto poznatků jsem zjistila, že to tak není. Již děti předškolního věku zažívají velmi kruté ponižování a dokonce bytí od svých „kamarádů“. Sama jsem se se šikanou v MŠ setkala, když jsem byla malá. Ve své bakalářské práci tento příběh uvádím v příloze č. 5. Můj příběh šikany.

Doufám, že mé poznatky a zpracování tématu budou přínosem či inspirací, jak se k problému postavit i pro ostatní.

Seznam použitých zdrojů

Literatura:

1. ELLIOTTOVÁ. M, *Jak ochránit své dítě*. Praha: Portál 1995. ISBN80-7178-419-2
2. FIELDOVÁ. E. M, *Jak se bránit šikaně: Praktický rádce pro děti, rodiče i učitele*. 1. vyd. Praha: Ikar 2009. ISBN 978-80-249-1176-2
3. GUEGUEGENOVÁ. C, *Cesta ke šťastnému dětství*, Praha: Rybka Publisher s 2014. ISBN 978-80-87950-03-6
4. HARTL P. HARTLOVÁ. H, *Psychologický slovník*, Praha: Portál 2000. ISBN 80-7178-303-X
5. KOLÁŘ. M, *Bolest šikanování/ Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*, 1. vydání, Praha: Portál 2001. ISBN 80-8178-513-X
6. KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál 2011. ISBN 978-80-7367-871-5
7. KOPŘIVA. P a kol., *Respektovat a být respektován*, Str. 5. Kroměříž: Spirála 2008. ISBN 978-80-904030-0-0
8. MARTÍNEK. Z, *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Str. 9-10, Praha: Grada Publishing, a. s 2009. ISBN 978-80-247-2310-5
9. MIOVSKÝ. M (ed.) a kol., *Primární prevence rizikového chování ve školství*, Praha: Sdružení SCAN. Centrum adiktologie, UK 1. LF, PK 1- LF a VFN.
10. MPSV ČR, *Vývojová psychologie pro sociální práci*, ve spolupráci s PTÁČEK. R, KUŽELKOVÁ. H. ISBN 978-80-7421-060-0
11. ROGGE J. U, *Děti potřebují hranice*, Praha: Portál 2009. ISBN 978-80-7367-634--6

12. ŘÍČAN. P, JANOŠOVÁ. P, *Jak na šikanu*. Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-2697-7

13. ŠPAŇHELOVÁ. I, *Dítě v předškolním věku*, Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-04-1187-9

14. ŠPAŇHELOVÁ. I, *Jak usměrňovat agresivitu dětí předškolního věku*, Vzdělávací institut ochrany dětí, 2005. ISBN 80-204-1187-9

15. VÁGNEROVÁ. M, *Vývojová psychologie*, Praha: Portál 2000. ISBN 80-7178-308-0

16. WINTERHOFF. M, *Proč se z našich dětí stávají tyrani aneb ztracené dětství*, Praha: Ikar 2011. ISBN 978-80-249-1564-7

Online zdroje:

1. <http://www.sikana.org>
2. <http://www.jmskoly.cz/projekt-cesta>
3. [http://eseznam.cz/Co způsobuje šikanu](http://eseznam.cz/Co_zpusobuje_sikanu)
4. <http://www.msmt.cz>
5. <http://www.prevence-info.cz>

Seznam příloh

Příloha č. 1. Prvky šikanování v MŠ (Martin, Maruška a Anička)

Martin

Příklad se týká 4 letého chlapce Martina, který navštěvoval školku velmi sporadicky, střídavě cestoval mezi dvěma svými bydlišti a nedokázal se aklimatizovat ani v jednom prostředí. Chlapec ze začátku nevykazoval žádné prvky agresivity, byl velmi tichý, plachý a s ostatními dětmi si moc nehrál. Zdálo by se, že by spíše on mohl být potencionální obětí šikany ostatních dětí. Postupem času se však z Martínka stal utlačovatel ostatních, trýznil děti, které si s ním nechtěly hrát, a odmítaly jeho pozornost. Když se žádná z učitelek nedívala, chlapec si vybral nějaké dítě a třeba ho kopl, nebo kousl. Bral dětem pomůcky na malování a hrubě na ně křičel, pokud si ho nevšímalý. Situace tohoto chlapce byla postupně řešena s rodiči, kdy se ukázalo, že v Martinově „druhé školce,“ kterou navštěvoval ve svém druhém bydlišti mu, ubližují ostatní děti. Jeho agresivní chování bylo tedy jen voláním o pomoc a touha po pozornosti ze strany pedagogických pracovníků, ale také rodičů a dětí.

Maruška

Dalším příkladem prvků šikanování je 5 letá holčička Maruška z mateřské školy v mém okolí. Tato dívka nezapadla do kolektivu ostatních děvčátek, protože pocházela z chudých poměrů. Nosila často oblečení „z druhé ruky,“ nenosila sebou do školky dobrůtky v batůžku, byla zakřiknutá a s ostatními si moc nehrála. Po marných pokusech zapadnout do kolektivu a hrát si s ostatními, byla nakonec radši sama, malovala si nebo si povídala s panenkami, které jí nahrazovaly kamarádky. Bohužel ostatním děvčatům se to zdálo divné a začaly si o dívence šuškat a posmívaly se jí. Vždy si vytvořily kroužek, tak aby to bylo vidět a začali se chichotat směrem ke své „kamarádce.“ Dívky měly radost z toho, že je Maruška smutná. Pokud se paní učitelka ptala ostatních, proč si nehrají i s touto dívenkou, odpověděla jí děvčata, že ona o to nemá zájem. Učitelka to nechala být. Postupem času děvčátko nechtělo do školky chodit, ráno ji bolelo břicho a přestávala mluvit. Nakonec se vše vyřešilo tím, že se rodina musela odstěhovat a tak se vlastně „nic neprokázalo.“

Anička

Holčička Anička nechtěla již chodit do školky, protože jí tři dívky znepríjemňovaly život. Kopaly jí, štípaly, kroutily jí ruce. Dělal to vždy tak, aby je nikdo neviděl. Jednou se stalo i to, že se Anička bránila, ale viděla ji paní učitelka, která se po tom na ni rozzlobila. Dívky Aničku trýznily různými způsoby. Při jídle jí plivaly do polívky, říkaly jí, že je hnusná a ošklivá. Tvrdily jí různé báchorky o jejích rodičích, že její maminka zemře a tatínka zavřou do vězení, protože je zloděj. Nikdo nechtěl věřit tomu, že by bylo Aničce ubližováno, ale rodiče nakonec s Aničkou šli do školky. Učitelka tvrdila, že si děti dělají naschvály vzájemně a není zde žádný problém. Nakonec se sešli i s rodiči agresorek, ale všichni shodně tvrdili, že se nemají o čem bavit a nekomunikovali. V závěru začala situaci řešit ředitelka mateřské školky, ale bohužel jako ve spoustě jiných případů, bez úspěchu.⁹¹

Příloha č. 2. Sexuální šikana v první třídě

Tento příklad uvádím z toho důvodu, že jde o příklad šikany z první třídy základní školy a jak již bylo napsáno výše, děti předškolního věku se věkem často neliší od dětí z prvních tříd.

Jde o příběh chlapce, který se prorekl o tom, že mu spolužáci ubližují na základě dotazů jeho maminky, která mu na těle objevila modřiny. Chlapec byl dříve velmi nadaný, ale nyní se začal zamykat v koupelně a odmítal se svlékat. Vyvinula se debata na téma šikana, kdy se chlapec matky ptal, co to znamená. Po její odpovědi, jí začal vysvětlovat, že šikana je to co mu dělají jeho spolužáci. Z jeho vyprávění o tom, co je, šikana je zde malý úryvek: „Karel, Jirka a Petr mi cucají pindíka, kopají mi do něj a plivou mi na něho. Lukáš se vysmrká do kapesníku a namatlá mi to do něj. Říša mě drží, má velkou sílu a svléká mě. Ti stejní kluci mi nedovolují vykonat potřebu, když to nevydržím, musím čurat na zem. Rozevírají mi půlky a dívají se mi do prdelky. Dále chtějí peníze, berou mi svačinu, hrabou se mi v tašce a berou mi věci. Musím to všechno vydržet, protože jsem nejmenší.“ Po vyslechnutí příběhu svého syna matka informovala

---

⁹¹KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 74-75. ISBN 978-80-7367-871-5

ředitel školy, ale nebyla úspěšná, ředitel prohlásil, že jde podle literatury o běžné chování a nemá situaci zveličovat. Když matka nesouhlasila, tak jí ředitel oznámil, že je vše její vina, protože její syn je sociálně nepřipravený a nesamostatný. Ke všemu prý přišel doma, na internetu.⁹²

Na tomto příběhu je vidět, jak velká je nedůvěra a ochota řešit problémy spojené se šikanováním. Je tu spíše snaha šikanu bagatelizovat a nepřikládat projevům zvláštní význam.

Příloha č. 3. Bambula a Otloukánek z děcáku (Příklady prvních dvou stadií šikany)

Bambula

Příkladem prvního stadia šikanování je holčička, která nebyla dostatečně rychlá při výrobě adventního věnce. Učitelka místo, aby děvčátku pomohla, si stoupla za ní a ironicky ji povzbuzovala slovy: „Ty to ještě nemáš Bambulo?“ „My ti teď budeme všichni říkat Bambulo, protože nemůžeš být nic jiného.“ „Podívej Bambulo, ostatní už to mají hotové.“ „Neříkají ti i doma bambulo?“ Po tomto incidentu se holčička rozplakala. Ostatní děti se smály, některé jí přišly na pomoc, ale i přesto to bylo holčičce velmi líto.⁹³

Otloukánek z děcáku

Hanička je děvče, které bylo ve druhé třídě odejmuto matce a bylo umístěno do dětského domova. Byla to mírná a plachá holčička, která toužila po nějaké kamarádce, a proto se nikdy nebránila, pokud jí ostatní děti ubližovaly. Hanička chodila dříve se svou babičkou do kostela a také se dobře učila. To připadalo ostatním dětem divné, a když vytušily její strach, začaly se jí posmívat a izolovaly jí od sebe. Děvče se cítilo osamocené. Hana našla spřízněnou duši, jmenovala se Jitka a myslela si, že má kamarádku, ale ta ji jen využívala a byla s ní jen napůl. Když jí hrozilo nebezpečí, dala se na stranu silnějších. Půjčovala si od Hanky její nejlepší oblečení a ta potom chodila sama jako „hastroš.“ Pokud Hanka s něčím nesouhlasila nebo nechtěla kamarádce

⁹² KOLÁŘ, M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 63-64. ISBN 978-80-7367-871-5

⁹³ (online), „[cit. 17. 2. 2016].“ Dostupné z WWW: <http://www.jmskoly.cz/projekt-cesta/>.

půjčit věci, dostalo se jí odpovědi, že pokud to neudělá, nebude s ní kamarádit. Holčička začala zlobit a chtěla se tak vyrovnat ostatním, ale ani to nepomohlo. Zůstala otloukánek a ostatním na ní pořád něco vadilo. Takto to trvalo několik let. V závěru její vzpomínku na šikanu dokresluje případ s ranařkou (šéfkou děcáku), které Hanička pravidelně musela prát kalhotky. Když jednou seděla na záchodě, přišla „šéfka“ a řekla jí, ať si poposedne, že sedí špatně. Poslechla a počůrala se. Ostatní se tomu náramně smály.⁹⁴

Příloha č. 4. Karlík

Karlík byl 7 letý romský chlapec, navštěvující mateřskou školku. Ostatní děti popichoval, bral jim svačiny, často na ostatní vyplazoval jazyk, kousal je do nohou a ničil jejich obrázky, protože se mu nedařilo hezky malovat. Snažil se, aby ho při těchto útocích nebylo vidět. Jednou však paní učitelka chlapce přistihla a snažila se situaci vyřešit tím, že se ptala, proč to dělá. Karel jí odpověděl, že mu ostatní děti nadávají a říkají mu cikáne. Nebyla to pravda, ale paní učitelka neměla žádné důkazy a tím řešení šikany ze strany romského chlapce skončilo.

Příloha č. 5. Můj příběh šikany

Jako předškolák jsem v 6 letech navštěvovala pražskou mateřskou školku. Na svůj věk jsem působila mohutně, nosila jsem brýle a ještě ke všemu mi můj otec stříhal vlasy na krátko. Vůbec jsem nevypadala jako roztomilá holčička, jak bylo typické pro ostatní děvčata v mé školce. Mezi ta něžná děvčátka jsem rozhodně nezapadla a cítila jsem se odstrčeně. Pokud si dívky povídaly, tak se otáčely stranou, abych je neslyšela nebo si o mě špitaly a následně se smály. Bylo velmi těžké s nimi navázat kontakt. Nakonec jsem si s nikým nehrála a byla jsem raději v ústraní se svými plyšovými hračkami. Byly to jediní kamarádi, které jsem měla. Do školky jsem nechtěla chodit. Před odchodem z domu jsem plakala a prosila maminku, aby mě tam nedávala. Z tohoto období na školku nemám žádné hezké vzpomínky. Naopak jsem se naučila tomu, že je lepší být

---

⁹⁴ KOLÁŘ. M, *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011, str. 50. ISBN 978-80-7367-871-5

stranou a moc se neprojevovat. Nikdy jsem nikomu o těchto pocitech neřekla. Tyto projevy se promítly i do první třídy základní školy, kterou jsem navštěvovala již v novém bydlišti.

Jako 7 leté děvče jsem byla v první třídě mnohem vyspělejší než mí spolužáci, kterým bylo většinou 6 let. Z důvodu srovnatelného věku žáků prvních tříd a dětí navštěvujících poslední rok mateřské školy zde uvedu ještě jeden svůj příklad šikany.

Mezi děti v první třídě jsem opět nezapadla. Po zkušenostech z mateřské školy jsem nevěděla jak se mám začlenit do kolektivu. Prošla jsem si rozvodem rodičů, stěhováním do nového bydliště a nástupem do nové školy mezi úplně cizí děti. Držela jsem se v ústraní, byla jsem tichá a málomluvná, po nějaké době mi začaly některé děti nadávat např.: „Pražáčko, Pražáčko, ty sem nepatříš.“ „Uhni brejlovče.“ „Vypadáš jako žirafa.“ Uzavřela jsem se do sebe. Děti si semnou nepovídaly, ani nehrály a pokud se mi něco nepovedlo, smály se mi. Měla jsem jen jedinou kamarádku, Jarušku, se kterou se také nikdo nebavil, protože byla naopak chytrá a silnější postavy. S následky se potýkám dodnes. Mám problém lidem věřit a stydím se projevovat své pocity.

Příloha č. 6. Agresivita u dětí a porušování hranic (Sára, Roman a Tara)

Uvádím několik příběhů o překračování hranic a „malých tyranech“. Příklady se týkají manipulace agresivity dětí vůči rodičům, vychovatelům a vrstevníkům.

Sára

Sára je dívka v předškolním věku, je chloubou své matky, která chce, aby její dcera byla co nejvíce samostatná a aby se rozvíjela její osobnost. V žádném případě nechce, aby si nechala od někoho něco diktovat. Matka Sáru podporuje za všech okolností v samostatnosti. Dívka se má rozhodovat sama o tom co si oblékne, kdy a co bude jíst, kdy chce jít spát. Kamarádky si vybírá také vždy sama, a když se jí nějaká znelíbí, není příště přizvána ke hře. Pokud jsou dodržována nějaká pravidla je, to díky mravenčí práci a sálo dlouhému domlouvání. Dívka bojkotuje vypracovávání úkolů a i hru na housle, kterou si sama vybrala. Matka chování své dcery nechápe a je zoufalá. Na vybídnutí k práci nebo hře na housle, reaguje Sára vůči matce zlostně, rozkřičí se na ni, někdy ji fyzicky napadne. Kope kolem sebe, anebo hází předměty, zvláště pak ty,

které má matka ráda. Sára si odmala dělá, co chce a to z toho důvodu, že není zvyklá, aby jí někdo říkal, co má dělat. Co je špatné a co dobré. Její rodiče jsou zastánci neautoritativní výchovy, protože chtějí, aby jejich dcera co nejdříve dozrála v samostatnou osobnost. Nikdy si nepoložili otázku, zda je Sára schopna nést sama tak velkou odpovědnost, za sebe i své blízké, protože až uctivé chování k druhým lidem z ní dělá člověka. Rodičům uniká, že samostatnost nemá nic společného se svévolným rozhodováním a tím, že se Sára ve všech důležitých věcech rozhoduje sama, znemožnili jí zažít pocit cizího rozhodnutí, aby se mohla naučit, jak se má chovat v kolektivu.⁹⁵

Roman

Romanovi je pět a půl let. Jeho učitelky si stěžují na nedodržování pravidel. Jeho ranní příchody do školky se odehrávají vždy se stejným scénářem. Roman rozrazí dveře a zakřičí „Tak tady mě máte.“ Na žádosti učitelek zda by nemohl dveře zavírat tišeji se jim, dostane odpovědi: „No jo.“ Pokud si Romana nikdo nevšimá, přistoupí k dítěti, které je nejbližší a podle nálady, kterou zrovna má ho kouše, štípe nebo tahá za vlasy, tak dlouho dokud se na něj neobráť pozornost. Učitelky popisují situaci, kdy školku navštívily matky dětí, včetně té Romanovi. Matky pily kávu, povídaly si a Roman si hrál s koláčkem, který drtil na malé drobky. Matka na Romana: „Romane, nech toho.“ Znovu se zabrala do rozhovoru. Chlapec na chvíli přestal, ale brzy začal znovu. Matka Romana znovu napomenula, ale Roman se jen rozhlédl a pokračoval dál. Matka si toho nevšimla do té doby, než kulička z koláče přistála na jejích šatech. Matka se na chlapce osočí s tím, že mu tisíckrát říkala, že s jídlem se nehraje, ten však vůbec nereaguje. Po chvíli Roman říká: „Chci ještě kakao.“ Po té co mu učitelka nalije, začne lžičkou dělat vlnky. Neopatrným pohybem hrnek spadne na zem a kakao má Roman vylité na kalhotách. Romanovi je to velmi líto a dívá se smutně na kalhoty, které jsou mokré a špinavé. Učitelka pošle Romana do umývárny, ale Roman se nehýbe. Až po dalším napomenutí odchází se slzami v očích do umývárny, kam ho následuje jeho matka s tím, že mu pomůže. Romanův otec se podivuje nad tím, že se mají dětem určovat hranice již v útlém věku, protože si myslí, že jsou děti ještě příliš malé, aby je dodržovaly. Vypráví o tom, že Roman žádné omezující hranice nemá a jsou mu vždy k dispozici. Drama se, ale odehrává již u snídaně, Roman pobíhá okolo stolu, nechce

---

⁹⁵WINTERHOFF. M, *Proč se z našich dětí stávají tyraní aneb ztracené dětství*, Str. 28-29 Praha: Ikar, 2011, ISBN 978-80-249-1564-7

jíst nebo chce něco jiného, než mu rodiče připraví. Roman křičí a nastávají dlouhé diskuze, aby snědl alespoň něco. Otec toto chování popisuje jako: „Má nás v ruce,“ „když někdy nedostane, to co chce, běží do pokoje, zabouchne dveře a křičí, že vyskočí z okna.“ „My běžíme za ním a prosíme ho.“ „Roman se za chvíli vrátí a nadýmá se.“ „Nakonec Roman dostane to, co chce.“ Rodiče dále popisují, jak Roman demoluje jejich byt, když nejsou doma. Romanovo jednání je provokace, chce na sebe upozornit, aby konečně pocítil důsledky svého chování, nějaké hranice, o které by se mohl opřít. Roman chce být přijímán a chce někam patřit. Za domněle velkou a neohrazenou svobodou se skrývá neosobní odstup a dítě má strach z opuštěnosti a osamělosti. Důsledkem je agresivita a roztržky nebo také velký odstup.⁹⁶

Tara

Tara je dnes již čtyř a půl letá holčička z mého blízkého okolí. Její maminka pro ni vždy chtěla jen to nejlepší. Jako malou jí všude nosila, protože Taruška nechtěla chodit sama. Pokud matka odmítla, nastal křik, kopání, bouchání a válení se po zemi. Děvče odmítalo jít. Nakonec to dopadlo vždy tak, že se dívka opět nesla a najednou byla spokojená. Nakonec většina pokusů o procházky skončila jejím poponášením a dlouhým přemlouváním. Tyto samé reakce měla, pokud měla jít spát v dobu, kterou jí určila její matka. Uspávání holčičky se někdy protáhlo až na dvě hodiny. Většinou ji musela uspávat její matka, protože kohokoli jiného odmítala, včetně svého otce. Obtíže se konaly např. i při koupání. Tara se svým otcem odmítala koupat a tak rodiče vymysleli strategii. Tara se koupala pouze s notebookem u vany a koukala se na pohádky, zatímco jí otec umýval. Oblečení si dívka zásadně vybírá sama a nechce spát např. v pyžamku, ale musí mít své oblíbené kousky oblečení. Další potíže se ukazují při plánování odchodu z domu. Pokud je dívka zabraná do nějaké činnosti odmítá odejít a to i přesto, že o odchodu v určitý čas ví a vše je naplánováno. Pokud matka trvá na odchodu a chce ji začít oblékat, vznikají stresové situace plné vyhrocených emocí, kterým pokaždé předchází přemlouvání, vhodný výběr oblečení, různých doplňků, hraček, které je nutné vzít sebou. I přestože si dívka vše vybere sama, nakonec odmítá odejít a vymýšlí nové způsoby, jak odchod oddálit. Tak se stává, že se na plánovaný výlet odjíždí s křikem a o hodinu a půl později. Tara se svými rodiči manipuluje různými způsoby a ti

---

⁹⁶WINTERHOFF, M, *Proč se z našich dětí stávají tyraní aneb ztracené dětství*, Str. 48-50, Praha: Ikar, 2011, ISBN 978-80-249-1564-7

bývají zoufalí. Milují svou dceru, ale nedokáží jí stanovit takové hranice, o které by se mohla opřít. Proto vznikají různé roztržky, hádky a nedorozumění. Na konci je potom vyčerpaná matka a uplakané dítě.